РАСИ ЕВРОПИ І ЇХ ІСТОРИЧНІ ВЗАЄМИНИ.

(Дра Владислава Олехновича).

ВСТУП.

Історія належить без сумніву до найстарших наук. Змістом її були зразу устні оповіданя історичні — на скілько обіймала їх память, опісля прибрала вона вид хронік. В останніх часах стала вона наукою, що досліджує всякі події на підставі стисло означених методів. Не можна одначе сказати, щоб історія, навіть у теперішніх часах, була стислою наукою в повнім значіню того слова, бо предметом її дослідів були прояви розвою поодиноких людських ґруп — держав, що ніколи не бувають однородні, лише становлять сплав ріжних рас або мішанину рас. Треба отже дослідити родоводи ріжних ґруп, що входять у склад даної суспільности, пізнати їх расові первістки, словом — означити расовий склад даної суспільности.

Такий дослід конечний тому, що вплив расового первістку має першорядне значіне при повставаню звичаїв, із яких витворюють ся опісля інституції, форма ряду і взагалї всякі прояви суспільного житя. Вплив расового первістка не гине ніколи; його видно навіть у суспільностий, що стоять на найвисшім щебли культури.

Новочасне розуміне раси набирає що раз більше ваги в історії, в суспільних науках, у відносинах одних суспільностий до других, а навіть в індивідуальних відносинах. Антропольоґічні досліди здобувають щораз більше значіне, а їх обем стає щораз ширший.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Виходить отже з самої природи річи, що антропольоґія лучить ся тїсно з історією, почавши від найдавнїйшої — передісторичної епохи. В отсій працї маємо намір представити взаїмні відносини рас, що тепер населяють Европу — і їх передісторичний розвій. В першім розділї подаємо зміст так званого арийського питаня тому, що воно становить перехід від історії до передісторії.

I. Арийське питанє з точки погляду фільольоґії й історії.

До кінця XVIII віку історія сягала тільки до часів, із яких переховали ся перекази, записані в найстарших книгах. Довгі віки Біблїя та подані в нїй перекази про сотворенє сьвіта і першого чоловіка були підставою, на якій починала ся будова історії людського роду.

З кінцем XVIII віку пізнано сьвяті книги Індів і Персів та санскритську і зендську мову, при чім завважано тїсну звязь тих мов із грецькою і латинською та з новими мовами нинїшних народів Европи.

З кінцем третього десятолїтя XIX в. оголосив Бопп підстави порівняного язикознавства та доказав, що переважна більшість европейських мов належить до одної родини. Сю громаду становлять отсї мови: грецька, латинська, кельтська, ґерманська, литовська, славянська і альбанська; крім того належить до сеї громади ще й три азийські мови: вірменська, зендська і санскритська.

Се відкритє не могло не мати впливу на історію. Людський ум, що стремить до льоґічного вияснення кождого нового факту, приступив зараз до розвязаня сеї загадки і слїдив її так, як міг при тодїшнім стані науки.

Дивний факт язикової єдности зродив припущенє про єдність походженя і раси. Утворено ґіпотезу, що був народ, який говорив колись праарийською мовою, а з неї витворили ся опісля всї нинїшні, прозвані арийськими; що найдавнїйшою памяткою тої мови є мова Вед; що той народ, прозваний арийським, мав первісно спільну оселю, з якої протягом довшого часу вийшли поодинокі відломки і поселили ся в нинїшних своїх селитьбах; припускано дальше, що колискою того праарийського народу була середня Азия.

Generated on 2015-08-02 15:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

При теперішнім стані науки ся гіпотеза, оперта виключно на лінґвістичних дослідах, стратила свою вартість; та все таки арийське питанє, порішуване так досадно лінґвістикою, не дійшло досі до остаточної розвязки. Для його виясненя забирали останніми часами голос численні вчені і то не лише фільольоґи, але й історики та дослідники археольоґії й антропольоґії.

Розвідки про арийське питанє подають у собі немов зміст поступів фільольоґії, історії, археольоґії й антропольоґії з останніх десяток літ минулого віка і тому становлять одну з цікавих прояв нашого знаня.

Сі розвідки викликували широке заінтересованє між ученими як предмет науки; та що в данім випадку є предметом дослідів сам чоловік і його раса, а в певній фазі арийського питаня залежало на розвязці квестиї, котрий з теперішніх народів, що говорять арийськими мовами, належить до правдивої арийської раси, то дискусия була дуже жива і викликала велику цікавість серед ширшої публіки. Сам перебіг тих дебат дуже цікавий.

Тим то заки перейдемо до властивого змісту нашої праці — праісторії Европи на підставі досліду рас — постараємо ся представити постепенний розвій так званого арийського питаня, трактованого з точки лінґвістично-історичного погляду.

Відкритє анальоґії між арийськими мовами зроблено при кінци XVIII віку. Уіллїям Джонс (Jones) висловив 1786 р. на підставі докладної подібности граматики рішучий погляд про спільність походженя санскритської, грецької, латинської, нїмецької і кельтської мови. Се відкритє викликало між тодїшними ученими велике вражінє; його названо відкритєм нового сьвіта. Звичайна річ, що бажано з'ужиткувати сей факт на полї історії. Утворено отже гіпотезу, яку при тодїшнїм стані знаня про людські раси можна було зробити, гіпотезу, на підставі якої язикова спільність виказувала походженє від якогось первісного народа.

Коли опісля Бопп утворив на строго науковій підставі підвалини порівняної граматики — сю гіпотезу приймили історики ще з більшою рішучістю.

До викінченя і остаточного принятя сеї гіпотези причинив ся Макс Міллєр. Сей автор, хоч був лише фільольоґом, не говорив про спільну арийську мову, але про істнованє арийської раси, додаючи, що „предки Індів, Персів, Греків, Римлян, Славян, Кельтів і Ґерманів мали колись спільну вітчину". Голосні відчити того ви-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мовного професора з 1854—61 р. мали той вислід, що сю історичну гіпотезу, оперту виключно на язикових дослїдах, принято загально.

Тай нїчого дивного, бо в тій порі ледви розпочато строгі наукові дослїди людських рас. Заледви коло 1850 р. утворив Брока підстави наукових методів сеї галузи знання.

Пильні дослїди людських рас виказали вскорі, що народи, які говорять арийськими мовами, не належать до одної раси; що навіть поодинокі европейські держави складають ся з ріжних расових первістків. Франция, що на перший погляд найбільше однородна, має, як виказали антропольоґічні поміри, аж три слльно відмінні расові первістки.

Французькі вчені причинили ся в найбільшій мірі до виказання, що фільольоґічні дослїди мають підрядне значінє при розвязуваню етноґрафічно-історичних задач тому, що мова переносить ся легко на значні віддаленя, переходить від одної раси до другої, не зміняючи очевидно расового типу. З тої причини виключно лїнґвістичні дослїди можуть вести до хибних висновків.

В старинних часах, а особливо в передісторичній епосї ширенє мови відбувало ся повільнїйше і не на такім великім просторі, як повійшими часами, що пояснюють ся поступом культури і легкістю теперішньої комунїкациї навіть через океани; але засада ширеня мов була без сумніву і в тих часах така сама.

Результати антропольоґічних дослїдів здобували собі право горожанства в науцї дуже поволи.

Знаменита теорія Макса Міллєра запанувала загально. Був се взагалї на полї науки досить рідкий приклад так швидкого і загального признаня якої будь теорії — без уваги на її виразну односторонність.

Гіпотеза лїнґвістів про спільне походженє народів, що говорять арийськими мовами, була загальником, що не міг цїлковито задоволити істориків. Для остаточного доказу того факту треба було вказати місцевість, у якій повстав припускани праарийський народ, а опісля вияснити причини пізнїйших його мандрівок і дороги, якими мусїли відбувати ся ті мандрівки.

Перші історики, що зужиткували сей факт, поданий лїнґвістами, не сумнївали ся про те, що спільна колиска тих народів мусїла бути в Азиї. Висновок зовсїм природний, бо тодї не сумнївав ся ще нїхто, що Азия є колискою людського роду.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мова санскритська була перша, яку з поміж азийських мов пізнано докладно, а що вона мала найбільше архаїчних форм, то видавала ся найстариннїйшою, найблизшою до того праарийського пня.

Деякі історики поставили про те здогад, що місцем, де жив первісний арийський народ, є височина Кашміру. Здогад сей промовляв тим більше до переконаня, що се місце по причині урожайности і лагідного підсоня відповідало понятям раю, як леґендарній колисці людського роду.

З поступом лїнґвістичних дослїдів, коли пізнано зендську мову, те твердженє стратило свою вагу. А що зендська мова показала ся в рівнім степени архаїчною, як і санскритська, то належало догадувати ся, що як Инди, так і жителї Ірану, мусїли мати колись спільну оселю. Повстав проте здогад, що та спільна оселя лежала більше на північ, поблизько середноазийської височини, на збочах гір Больортаґ і Мустаґ. Деякі автори не означували докладно тої первісної спільної садиби, догадуючись, що вона лежала в середнїй Азиї, на північ від Гімаляйських гір і на схід від Каспійського моря.

Що до можливости мандрівки, то догадували ся, що скотарський люд міг відбувати навіть дуже далекі мандрівки.

Що до часу і напряму мандрівок, погляди ріжнили ся значно між собою, та се випливає з природи річи, бо історики не могли опирати ся на нїяких фактичних доказах, лише творили гіпотези — можна сказати — зовсїм довільно.

Одні догадували ся проте, що мандрівки народів відбували ся в такім самім порядку, в якім пізнїйше ті народи виступали на історичній арені у своїй новій вітчині — в Европі.

Перші отже вийшли Греки і Римляне, прямуючи на полудне Каспійського моря; через Малу Азию дійшли до пізнїйших своїх садиб; опісля вийшли Кельти, прямуючи рівнож на полудне Каспійського моря, а потім через Кавказ понад Чорним морем і через середню Европу аж до її західніх кінців. Ґермани і Славяни опустили останнї Азию, а прямуючи на північ від Каспійського моря через східню Европу, зближали ся постепенно до нинїшних своїх садиб.

Иньші автори догадували ся, що перші вийшли до Европи Ґермани і Славяни, за ними Кельти, Римляни і Греки; Инди й Іранці опустили останнї спільну садибу, прямуючи на полудне і полудневий схід.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ще 1880 р. боронили історики, що опирали свої досліди на лінґвістиці, сего погляду. Підставою їх розумованя було твердженє, що санскритська і зендська мова переховали найліпше старинні форми, що отже народи, які говорили тими мовами, мусїли бути найблизше спільної арийської колиски; догадували ся проте, що перекази, записані у сьвятих книгах Іранців (Авеста), згідні з історією, та що відповідно до тих перекавів спільна вітчина Арийців, Аряна, лежала в нинїшнїй Персиї.

Одначе дальші досліди над арийськими мовами виказали, що санскрит і зендська мова не можуть уважати ся за найбільше архаічні, що архаічний характер тих мов залежить виключно від того, що їх пізнано зі старинних документів, які походять із дуже давної епохи; вони видають ся проте архаічні при порівнаню з иньшими арийськими мовами, які знаємо зі значно пізнїйшої епохи. Коли будемо мати на увазї новітні часи і коли порівнаємо литовську мову з теперішними диялєктами, що походять від санскриту, то найдемо без сумнїву в литовській мові далеко більше архаічних останків.

Так само при порівнаню зендської мови з ґерманськими подиблемо в першій далеко більше архаїчних останків; але коли порівнаємо теперішні диялєкти, що повстали з зендської мови, з ґерманським диялєктом, яким нинї говорять в Ісляндиї, то останнїй покажеть ся далеко більше архаічний.

Архаічні прикмети певної арийської мови не рішають іще проте історичного питаня.

Ще важнїйшим кроком на перед у дослїдах над арийськими мовами була праця Шмідта, оголошена 1872 р. п. н. „Про відносини спорідненя індо-ґерманських мов“.

В сїй працї виказує автор, що всї проби побудованя ґенеальоґічного дерева для арийських мов не довели до нїякого результату. На його думку досліди спорідненя тих мов виказують, що всї арийські мови повстали з окремих осередків і ширили ся на подобу колїс, що повстають на поверхнї спокійної води, коли кинеть ся на неї камінь... Арийські мови, що повстали з окремих осередків для кождого, ширили ся на подобу тих колїс, доки не перетнуть ся їх обводи.

Давний проте спір, чи славянська мова близша ґерманських, чи ґрупи іранських мов, або чи грецька мова зближена більше до латини чи до санскриту — упадає цїлком тому, що становище тих

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мов відповідно до теорії Шмідта можна легко вияснити. А власне: мови, що лежать близько себе, найбільше з собою зближені. Шмідт виказав дійсно, що грецька мова під деякими зглядами лучить ся тісно з санскритською, під иньшими знов — із латинською; славянська мова виказує з одного боку звязь із германськими, з другого знов — із іранською ґрупою. Та звязь стоїть у простій пропорції до віддаленя. На гадку Шмідта не може отже бути мови проте, що арийські мови повинні становити рід ґенеальоґічного дерева так само, як про те, що вони принесені з одного спільного огнища. Навпаки, з повисшого представленя взаїмного споріднення виходить, що арийсько-европейські мови утворили ся в Европі на тих самих місцях, де істнують тепер і що те саме належить думати про арийсько-азийські мови.

Творенє мови відбувало ся тим способом, що один диялєкт набирав переваги над иньшими сусїдними. Перевага мови зростала все рівномірно з полїтичною перевагою відповідного племени, а в міру полїтичного зросту повставали й иньші чинники, що спричиняли щораз більше її розповсюдженє. Головними чинниками були побіч полїтичного—релїґія і культура взагалї. Ті чинники ширили нераз мову поза межами її полїтичного впливу.

В історичних часах відомі численні приклади ширеня одного диялєкту на цїлий простір споріднених диялєктів, а зрештою є такі приклади і для старо-арийських мов. Так повстала грецька мова з атенського диялєкту, латинська з римського, що втягнув в себе з часом, у міру дальшого полїтичного розвою римської держави, всї иньші італьські диялєкти. Такий саме процес повставаня і ширеня, який істнував без сумніву для латинської мови, мусїв істнувати і для всїх иньших арийських мов. З тих причин Шмідт приходить до висновка, що заки повстали всї нинїшні арийські мови, спільна флєксийна мова мусїла займати значний простір від сфери санскриту, аж до сфери кельтської мови на заході Европи, що арийські мови посувати ся правдоподібно звільна від сходу на захід як по похилій ровени, а опісля почали в певних огнищах розвивати ся і ширити нинїшні арийські мови.

Так отже самі лїнґвістичні дослїди виказали малу правдоподібність попередньої, майже загально принятої історичної теориї про азийське походженє арийських народів та про їх мандрівки до Европи, при чім кождий з тих народів буцїм то приніс із собою свою мову.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Головною одначе підставою понять, що вплинули на зміну історичних поглядів, були поступи праісторії, оперті на геольоґічних, антропольоґічних і археольоґічних дослїдах.

Передовсїм на зміну поглядів вплинув факт, добутий в останнїх часах, що всякі перекази і всї доси добуті історією відомости про початки арийських народів, іще зглядно сьвіжі в порівнаню до старинности чоловіка з епохи мамута, якого істнованє в західній Европі не підлягає нині нїякому сумнївови.

Передісторичні досліди посунули дату появи чоловіка на земли так далеко взад, що дотеперішні відомости про початок людського роду мусїли улягти цїлковитій перемінї тим більше, що передісторична археольоґія найшла рівночасно численні докази, що люди з четверторядової епохи осягли певний ступінь культури, про що сьвідчать різьби і рисунки, пороблені на костях мамута та иньших звірів тої епохи. Другим випадком великої ваги з історичного боку є факт, потверджений нині майже на цїлім просторі Европи, що теперішні народи є потомками тих самих рас, які населяли Европу в епосї неолїту, наслїдком чого не може бути мови про мандрівки народів із Азиї в такім значінню, як то розуміли прихильники мандрівок Арийців.

Крім того історики думали, що так звані арийські народи, походячи з одної спільної садиби, мусїли належати до одної раси; тимчасом антропольоґічні досліди виказали, що народи, які говорять арийськими мовами, як у Азиї, так і в Европі, належать до кількох відмінних рас.

Таким способом історична теорія, оперта майже виключно на лїнґвістичних дослїдах, упала, а людський ум почав шукати нових доріг до розвязки питань, про які мова, а особливо арийського питаня.

Відкритє нередісторичних рас в Европі і істнованє теперішних від неолїту, звернули на себе увагу вчених; не диво проте, що повстала гадка, що Европа може бути колискою людського роду, як і колискою Арийців.

Перший, що висловив сю гадку, був анґлїйський учений Lathem. Доказ нового, оріґінального погляду опирав він головно на тім, що Арийці в Азиї, в порівнаню з далеко більшим числом арийських народів в Европі, мусять бути лише частиною більшої цїлости, яка істнує від початку в Европі. Він твердить дальше, що азийське походженє арийських народів Европи так само непра-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вдоподібне, як думка, що ґерманські народи вийшли з Анґлії, а не Анґлійці з Ґерманії. Думка Latham-a приймила ся. Творено нову теорію, але опирано її ще виключно на лінґвістичній основі.

Антропольоґія, потверджуючи факт істнованя тих самих рас в Европі від часів неоліту, не могла з природи річи дати які небудь вказівки до розвязаня арийського питаня — як питаня язикового, бо антропольоґія не може рішати питаня, якою мовою говорила ся або та передісторична раса. А що язикова спільність арийських народів є видимим сполучником, то в гадці кождого родить ся здогад, що сей сполучник мусить довести до зрозуміня історичної звязи тих народів.

Твердженє попередніх лінґвістів, що сама лінґвістична звязь достаточна для висновків про звязь історичну, вже не вистарчала. Фільольоґи розпочали студиї в иньшім напрямі. Утворено науку, яку можна-б назвати лінґвістичною палєонтольоґією, а якої підставовою думкою є отсе розумованє: вишуканє виразів спільних усім арийським мовам може довести до відкритя найдавнійшої садиби тих народів. Сю гадку піднїс перший Бенфей.*) Він старав ся виказати, що спільні назви в арийських мовах мають звірі, що жиють на півночи, прим. медвідь, вовк, і дерева, що теж ростуть тільки на півночи і головно в Европі, прим. береза і бук. З другого боку назви звірів, що жиють на полудни — лев, тиґр верблюд — не мають спільних імен навіть між арийськими народами, що живуть близше стреф, у яких пробувають ті звірі. Так на приклад назва льва в Індів етимольоґічно не арийська, а у Греків узята від Семітів. На сїй підставі автор робить висновок, що садиба первісних Арийців мусїла бути в уміркованій стрефі і найправдоподібнїйше в Европі. Для близшого означеня місця автор шукає потрібних даних в царинї иньших наук. Тому що з санскритської й зендської літератури можна догадуватись, що Арийці були в найстаршій добі скотарським народом, мусїли проте займати урожайні і розлогі простори, отже найправдоподібнїйшою садибою Арийців в Европі були би рівнини, положені на північ від Чорного Моря.

Гадку Бенфея що до спільности назв і їх значіня для історії арийських народів розвинув найподрібнїйше Ґайґер.

---

*) У передмові до праці Фіка: »Порівняний словарь індоґерманських мов«.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Переводячи досліди над великим числом виразів, прийшов він до переконання, що особливо назви дерев дають під тим зглядом рішучі докази, а власне назви берези, сосни, бука, дуба, ясеня, клена, ліщини і верби; дальше пробує він доказати, що Арийці пізнали вперед жито й ячмінь, а пшеницю пізнати пізнійше. Збираючи надто дані, зачерпнені з инших царин науки, висловлює Ґайґер переконанє, що первісна садиба Арийців лежала не над Чорним Морем, але трохи висше на північ і захід, а власне на рівнинах середної Европи.

Дальшим продовженєм сього погляду можна вважати працю Кунона. Він звернув перед усім увагу на те, що первісні Арийці не могли бути нечисленним народом, що займав невеличкий простір. Арийська людність мусїла істнувати вже довгий час, заки прийшла в посїданє флєктийної мови, заки потворили ся окремі дияльекти, з яких повстали теперішні арийські мови. По його думцї одиноким місцем, що відповідає умовам істнованя скотарської людности, є північна рівнина Европи, почавши від північної частини Франциї аж до Ураля.

Крім того звертає він увагу, що фінська мова дає численні докази на те, що фінські народи, які займають тепер в Европі північно-східну частину нинїшної Росиї, були в близших відносинах із арийською расою; ся обставина стверджує також погляд автора на питанє первісної садиби Арийців.

В кінцї подає автор іще один новий арґумент, а власне, що первісним арийським народом може бути лише північна европейська раса, що визначаєть ся сильно розвиненою індівідуальністю, енерґією й войовничістю. Ся раса, посуваючись на полудне, проглитувала постепенно инші народи; при пенастаннім знов її розширюваню повставали дияльекти, з яких витворили ся остаточно арийські мови.

Ми навели зміст важнїйших теорій; виголошених знаменитшими дослїдниками в працях, які хоч до певного степеня належить уважати за оріґінальні; поминаємо за те дуже численних авторів, що забирали голос у тім питаню, але не додали нїчого нового до звісних здогадів, або обмежили ся на творенє комбінацій зі знаних теорій.

Легко достерегти, що погляди на арийське питанє зміняли ся в міру поступу наук, головно-ж антропольоґії та передісторичної археольоґії.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тепер наведемо ще погляди й теорії тих авторів, що узглянднли більше висновки антропольоґічних дослїдів, довершених в останніх трийцяти лїтах.

Перший, якого належить тут назвати, є знаменитий етноґраф Пешель.

Свій погляд на арийське питанє оголосив Пешель у працї п. н. „Арийцї, причинок до історичної антропольоґії". У вступі висловлює автор гадку, що чисто лїнґвістичні досліди не можуть нїколи децидувати в історії. Опісля подаючи результати найновійших здобутків антропольоґічних дослїдів над народами, що послугують ся арийськими мовами, доказує, що арийські народи під зглядом мови належать до ріжних рас, що жаден із народів, які належать до арийської родини, не однородний під зглядом раси, але навпаки, кождий із них складаєть ся з двох, а часто навіть із трьох відмінних расових елементів. Можна проте говорити, що істнують арийські мови, але не можна припускати, що істнує арийська раса. Що одначе одна з тих численних рас мусїла витворити арийську мову, то нею була найправдоподобнїйше раса ясного блъондина північної Европи, якої новочасним представником є Ґермане.

Ся довгоголова раса істнувала в Европі в найдавнїйших епохах; в епосї, що попереджує безпосередно історичні часи, полишила по собі слїди в численних кладовищах (так званих рядових гробах). Ся раса, енерґічна, рухлива і войовнича, ширила ся на всї боки, здобувала сусїднї краї, підбивала иньші раси, накидуючи всюди свою мову. Первісною садибою сеї раси були найправдоподобнїйше болота Рокитна, а властиво околиці положені між жерелами рік: Припетї, Березини і Днїпра. Автор вибирає тому сю околицю, що там тепер живе людність, у якої цїхи ясного блъондина, т. є. ясна цера, синї очи і ясне, майже біле волосє, переховали ся найлїпше.

Литовців, яких садиби межують із названою околицею, автор уважає за останок тої первісної арийської раси, а на доказ своєї думки наводить численні признаки архаїчности литовської мови.

Другим автором, що опер свою теорію переважно на результатах антропольоґічних дослїдів, є Пенка. Стверджує він передусїм факт, що народи, які говорять арийськими мовами, належать до кількох відмінних расових типів, припускає одначе, що одна з тих рас мусить бути арийська, то є раса, що первісно говорила праарийською мовою. Опісля автор кладе натиск на факт, відомий

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

також із антропольоґічних дослїдів, що мова розширюєть ся дуже легко і переходить у відповідно дуже короткім часї від одної раси до другої.

Отже супроти сих двох фактів — ріжниці в расовім типі і язикової єдности, можливі лише дві догадки: або зміна фізичного типу наступила по розширеню мови, або арийська мова ширила ся також посеред неарийських рас. Перша з тих догадок абсолютно неможлива, а то з причини безсумнївної постійности расових типів. Належить проте з гори приймити другу догадку.

Дальше ставить автор питанє: котрий тип і з поміж пяти чи шести расових типів, що говорять арийськими мовами, може бути тим первісним арийським народом? Розслїдивши фізичні і умові прикмети теперішних расових типів, що говорять арийськими мовами, автор приходить до висновка (так само як і його попередник Пешель), що тим типом може бути тільки ясний довгоголовець північної Европи, якого, по думцї Пенки, найчистїйшими представниками є тепер північні Нїмцї та Шведи.

Ся раса — по думцї Пенки — обдарована великою фізичною силою, довговічна, має найбільше розвинену енерґію духа, підбила слабші раси на сходї, полудни й заходї Европи і накинула їм свою мову. Автор догадуєть ся проте, що всї народи, що говорять арийськими мовами, були в певній епосї змішані з ясним довгоголовцем північної Европи; а що кожда мішана раса стремить до відтворення одного з первісних типів, то та домішка арийського типу в багатьох місцях згинула цїлковито. Для сильнїйшого підпертя своєї теорії автор доказує, що північні раси, які множать ся дуже швидко у властивим собі підсоню, тратять сю здібність у теплїйшім підсоню. Як головний доказ повисшого твердженя наводить автор численні дані, оперті на строгих антропольоґічнтх дослїдах і переконуючі, що в середнїй, а навіть полудневій Европі, аристократія визначаєть ся високим ростом, ясними очима і волосєм, одним словом — прикметами, що безсумнївно доказують примішку північної арийської крови.

Що знов та кров і властиві їй расові прикмети легко зникають на полудни Европи, автор наводить факти, відомі з історичних подій, а власне, що слїди Ґотів, які прибули з над берегів Балтийського моря та опанували північну Італію й Ішпанію, вигинули майже цїлковито. Те саме видно і в полудневій Нїмеччинї, де ясний тип вимирає, коли тимчасом у північній Нїмеччинї, Данії,

Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Анґлії і на скандинавськім півострові ясний тип, завдяки відповідному підсоню, розвиває ся і множить ся добре.

По думці автора в Індиї, Персиї, Вірменії, Греції, Італії, Ішпанії, арийська раса вигибла з причини невідповідного підсоня, а арийська мова полишила ся в тих краях тільки як несумнівний слїд підбою, доконаного в дуже віддаленій епосї.

Що до ріжниць, яка істнує тепер в арийських мовах, автор доказує, що ті окремішности завдячують головно своє походженє тій обставинї, що чужі раси, приймаючи мову арийських побідників, впливали на певну зміну арийської мови, бо з мови підбитої раси мусїло все щось лишити ся. Додати одначе належить, що той спосіб пояснювання ріжниць і певних прикмет у кождій з нинїшних арийських мов був уже поданий Шпіґлем.

Свою теорію оголосив Пенка в працї „Origines ariacae“ 1883 р. Три роки пізнїйше розвинув ту теорію ширше в працї п. н. „Прихід Арийців“, де доказує, що первісною колискою арийської раси є Скандинавія, бо тут переховав ся найчистїйший тип раси ясного довгоголовця північної Европи, а строгі дослїди антропольоґічно-передісторичні дають незбиті докази, що нинїшнїй шведський тип під краніольоґічним зглядом не підляг зміні від пори неолїтичної епохи.

Належить вкінцї звернути увагу на теорію подану Шрадером, якого працю можна назвати енцикльопедією арийського питаня. Він зібрав старанно все, що його тикає ся, розібрав критично висловлені досї думки і погляди і силкував ся сформулювати можливо строгі висновки. Та хоч Шрадер був добре обзнайомлений зі всїми поглядами на арийське питанє, то як фільольоґ, ішов радше за поглядами опертими на лінґвістицї; своєї власної думки він не оголошує одначе, подаючи радше результат критичного розбору всїх дотеперішнїх наукових поглядів.

Праця Шрадера появила ся 1883 р., отже в тім самім часї, коли появила ся перша праця Пенки.

Погляди, сформуловані Шрадером, такі: Що до початкової історії Арийців можна поставити два твердженя як доказані, а власне для арийських народів Европи належить приймити, що відповідно до найдавнїйших свідоцтв традициї, історії й лінґвістичної археольоґії, їх первісна садиба була в північній Европі, а для арийських народів Азиї — що нею була країна положена над рікою Яксартес.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Що до арийських народів Европи нема ніяких доказів, аби вони мандрували коли будь від сходу на захід. Навпаки, дані з найдавнійших епох вказують радше посуване тих народів на полудне і полудневий схід; край отже, який займали ті народи перед поділом мов, лежав на північ від Альп. Положене того краю може бути означене тільки в приближеню і то при помочи доказів, опертих на лінґвістичних дослідах. І так: бук росте тільки в західній Европі до лінії, потягненої від Кенїґсберґа до Криму; народи, що говорять мовами латинською, грецькою і ґерманською, мають один спільний вираз на означене того дерева, отже спільна їх передісторична колиска мусїла лежати на захід від сеї лінії. А що назва сього дерева в славянській і литовській мові виразно запозичена від Ґерманів, то ті народи мусїли мати свою садибу на схід від лінії Кенїґсберґ—Крим.

А що иньші лінґвістичні докази стверджують, що в певній епосї мали всї ті народи спільну колиску, належить отже приймити, що вони жили в північній Европі по обох боках тої лінії: Славяне і Литовцї в нинїшній европейській Росиї, Кельти і латинські народи, Гелєни і Тевтони, були посунені більше на захід.

Що тикаєть ся індо-іранських народів, то по думцї автора, Інди прийшли до Індиї від сторони північного заходу. В епосї, в якої походять Веди, Інди жили без сумніву над берегами Інду. Одначе оба ті народи — Інди й Іранцї — мусїли первісно мати спільну колиску і творили один народ, що жив на північ від Ґімаляїв. А що в найдавнійшій літературі обидвох тих народів є мова про ріку Яксартес, то належить догадувати ся, що країна, положена над тою рікою, була їх первісною спільною колискою.

Тим способом приходить автор до певних — по його думцї — вказівок що до первісних садиб арийських як европейських, так і азийських народів; полишаєть ся отже до порішеня ще питане: чи арийські европейські народи прийшли з Азиї, чи азийські з Европи?

Автор не полагоджує рішучо сього питаня. Тому що в попереднїх своїх працях був він прихильником азийського походженя Арийцїв, а останнїми часами змінив гадку і клонить ся радше до думки про їх европейське походжене — через те не бажаючи видавати остаточної гадки, кладе шість точок, від порішеня яких має залежати остаточна децизия цїлого питаня.

Точки ті такі:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

1. Давнїйші здогади, що індо-іранські мови мають найбільше архаїчний характер, не дадуть себе оправдати супроти новійших лїнґвістичних дослїдів над европейськими мовами. Автор є рішучо тої гадки, що европейські мови мають більше первісних прикмет, як санскритська й зендська, в яких уже видна певна лїтературна культура.

2. Висновки, оперті на лїнґвістичній палєотольоґії, не можуть нїчого децидувати і можна лише поставити здогад, що первісна колиска Арийців лежала на півночи, бо вирази на означенє снїгу і леду є спільні для всїх арийських мов. Звідси можна догадувати ся, що тип первісних Арийців належав до одного з північних типів, що відзначали ся фізичною силою і енерґією духа.

3. Належить приймити засаду, що первісні Арийці займали значний простір, бо се конечна умова істнованя скотарського народу. В приближеню можна обчислити, що на одну родину в скотарськім станї треба коло тисячки гектарів простору; великий простір, вільний від природних перешкод, конечний також для вижившленя численнїйшої людности. Лише в таких умовах диялєкти рїжнять ся мало між собою, а найлїпшим прикладом того є теперішнїй стан турецько-татарських племен. Їх диялєкти так мало рїжнять ся між собою, що нинїшнїй Турок може розуміти Якута, що живе на східних окраїнах Сибіру. А що зі старинної санскритської й зендської лїтератури можна догадувати ся на певно, що первісні Арийці вели скотарське житє, а диялєкти їх мови ще й нинї зближені до себе, то звідси випливає конечний висновок, що вони займали великі простори, а первісна їх колиска була дуже розлога.

4. Не можна добачити виразного розділу між европейською родиною Арийців і азийською, бо деякі раси і деякі арийські мови европейські сильно споріднені з азийською родиною. На особливу увагу заслугує спорідненє Гелєнів з Індо-Іранцями; видна тут анальоґія в царинї релїґії і тожсамість виразів, що дотикають рільництва, зброї і т. д.

5. Степень цівілїзациї первісних Арийців, який можна відтворити при помочи лїнґвістичної палєонтольоґії, годить ся в приближеню з тим станом культури, який відслонюють нам археольоґічні дослїди в епосї надводних осель у Швайцарії. Належить отже догадувати ся, що Арийці прийшли дуже вчасно до Европи — правдоподібно ще в камяній епосї, в скорі по повстаню диялєктів.

Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

6. Напрям мандрівок арийських племен, на скільки істнують історичні сьвідоцтва, йшов від півночи на полудне, а навіть по части на полудневий схід. Деякі перекази вказують, що частина арийської людности европейської прямувала до Азиї, а власне до Фриґії й Вірменії; з тої причини вірменська мова споріднена сильнїйше з европейськими. Про мандрівки зі сходу на захід, що становили підставу давнїйших історичних поглядів, анї історія, анї фільольоґія не дає нїяких позитивних доказів.

З того перегляду важнїйших праць, що тикають ся арийського питаня, видно, що останнїми часами більшість авторів є за европейським походженєм Арийців. Деякі вчені полишили ся одначе доси прихильниками азийського походженя, а особливо Макс Міллєр, що ще 1887 р., отже по виданю найважнїйших праць приклонників европейського походженя, заявив, що не зміняє своєї думки.

Праця Шрадера, що обговорює річ дуже ґрунтовно, з критичним узглядненєм усїх попереднїх праць, не рішає остаточно питаня — і се без сумнїву найвідповіднїйше становище для поважної працї в сїм питаню.

В дальшім ході отсеї працї не маємо наміру будувати нову теорію або боронити одну з наведених висше. Нашою задачею буде представити результати дослїдів передісторичної антропольоґії та антропольоґічних дослїдів, доконаних на нинїшних народах. Постараємо ся проте можливо систематично зіставити факти з царини антропольоґії, аби читач сам міг висновувати, на скільки ті дані можуть уже послужити до розвязки історичних питань. Проте уважаємо конечною річию сказати кілька слів про звязь антропольоґії з історією.

Аж до останнїх часів історія — говорячи загально — опирала ся на переказах, записаних у старинних книгах або на дослїджуваню памятників, що є безсумнївним доказом істнованя людських суспільностий, але про які традиция і старинні книги полишили мало відомостий, як приміром памятники старинного Єгипту, клинове письмо і т. и.

Аж в останнїх кількох десятках років передісторична антропольоґія в злуцї з ґеольоґією достарчили матеріялів до нових вповнї поглядів на історію людськости.

Науки сї доказали, що людськість істнує не кілька, але що найменьше кількадесять тисячів лїт. Дослїди ті дотикали головно початків чоловіка в Европі.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А що історія, оперта на переказах, вказувала Азию як колиску людського роду і що перед тим не було иньшого погляду, то не диво, що результати антропольоґічних дослїдів в Европі викликали вперед полемїку, а опісля деякий хаос у поглядах істориків на початкову історію людськости. Сей хаос збільшив ся ще, коли рівночасно з відкритями праісторії силкувала ся фільольоґія самостійно рішати історичні квестиї.

Останнїми часами виступили також археольоґи з претенсиєю до виключного права рішаня історичних питань. В 1872 р. вийшла праця знаменитого віденського археольоґа Гернеса („Die Urgeschichte des Menschen"), в якій автор бажає зобразити цїлість історії чоловіка (виключно в Европі) від найдавнїйших часів передісторичних аж до нових, на підставі майже виключно археольоґічній, т. є. на підставі слїдів розвою культури. Річ проста, що й йому не повело ся злучити праісторію з історією.

В своїй працї говорить автор із виразним відтїнком злоби про лїкарів і инженерів, себ то про антропольоґів і ґеольоґів, що бажають забирати голос в рішаню історичних питань.

Не будемо тут означувати ролї антропольоґії в історії чоловіка — та надіємось, нинї згодять ся всї, що в багатьох квестиях історичних докладна знайомість людських рас конечно потрібна; обмежимо ся тільки вказівками, на скілько ті науки, що бажають нинї рішати самостійно історичні квестиї, мають до того право і яке становище повинні займити.

Отже коли маємо дослїджувати початкову історію чоловіка, те не підлягає сумнївови, що наперед мусить забрати голос антропольоґія. Була така епоха, в якій жив чоловік у станї натури, не полишаючи по собі нїчого, крім власних костий. Про сю епоху може говорити тільки антропольоґ. Відбудовуючи цїлий орґанїзм разом із мозковим системом, можна витворити собі бодай в загальних зарисах поняте про умові здібности тодїшнього чоловіка, а через те про його дїла, про його історію.

Першу доповнюючу відомість до тої загальної, яку дає антропольоґія, може подати нам ґеольоґія, бо вона може означити докладнїйше епоху, в якій жив чоловік у певній фазї свойого розвою. Легко проте зрозуміти, як тїсна мусить бути звязь тих двох наук у кождім питаню, що дотикає передісторичних подій чоловіка. Третє з ряду місце мусить заняти передісторична археольоґія. Її роля дуже виразна. Дослїджуючи останки чоловіка з пере-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

історичних часів, розширює вона значно загальні відомости, доставлені антропольоґією, досліджуючи порівняно первісні вироби людської руки, чи то приналежні до ґрупи приладів, чи призначені для всякого иньшого вжитку.

Належить одначе памятати, що в початковій епосї істнованя чоловіка значінє археольоґії підрядне, а то тому, що в тім періоді (маємо тут на думцї добу лупаного каміня), ті найперші вироби людської руки, що переховали ся до наших часів, т. є. кремінні прилади, однакові майже для всїх рас і в усїх частях сьвіта, бо то елєментарні вироби, що відповідають первісним потребам, які всюди були однакові.

В пізнїйших епохах, особливож у епосї металю, роля археольоґії стає щораз важнїйша, а то тому, що з виробів людської руки можна робити деякі висновки про степень культури, часто про напрям її ширеня, а що найважнїйше—маємо можність дуже докладного означеня епохи.

Не належить одначе забувати, що всї ті відомости полишили би ся відорваними відомостями, коли-б ми не знали, до якої раси належать відповідні памятки, а ту власне відомість може дати тільки антропольоґія. Найріжнороднїйші і найчисленнїйші збірки археольоґічні з тїлопальних кладовищ не мали би для історії найменьшого значіня, коли-б тайною полишило ся питанє, яка раса уживала в даній епосї того способу хованя своїх мерців. Аж в останнїй добі праісторії лїнґвістика може бути пожиточна. Досліджуванє мови, як одного з обявів людського духа, повинно без сумнїву становити частину загальних дослїдів подій людськости, але вони можуть сягати взад тільки до часу, в якім якась мова вже істнувала; лїнґвістичні отже досліди мають своє право в царинї праісторії, бо можуть сягати поза їсторичну епоху, т. є. поза епоху писаних книг в певній мові, або памятників із написами. Що лїнґвістика відграває важну ролю в історичних дослїдах, найлїпшим доказом того арийське питанє. Лїнґвістика, відкриваючи факт язикової єдности арийських народів, доводить найлїпше, що може сягнути дальше, нїж могла сягнути історія, оперта на історичних памятниках; та все таки анї лїнґвістика, анї історія не можуть розвязати сього питаня. Може бути, що антропольоґія у злуцї з археольоґією допоможуть до докладнїйшого вияснення сього питаня, подаючи близші відомости про расові відносини народів, що

Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

говорять арийськими мовами, особливо тодї, коли передісторична археольоґія подасть образ культури тих рас у відповідній епосї.

В дальшім протязї нашої працї будемо мати отже на увазї взаїмні відносини рас.

Займемо ся вперед дослїдом відносин рас в Европі, а опісля, на скілько покажеть ся потреба, і відносинами тих рас до рас в иньших частях сьвіта.

(Далї буде).

З польського переклав *В. Т.*

Generated on 2015-08-02 15:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

РАСИ ЕВРОПИ І ЇХ ІСТОРИЧНІ ВЗАЄМИНИ.

(Дра Владислава Олехновича).

II.

II. Расові взаємини в Европі.

Приступаючи до дослїдів над расовими відносинами в Европі, треба-б було розпочинати їх відповідно до методу уживаного звичайно в історії, а власне від найдавнїйшої епохи і йти опісля до найновійших часів.

Та що в передісторичній антропольоґії так само як в історії, в міру віддаленя від наших часів число докладно дослїджених фактів маліє, не можемо ужити того методу в сїй працї тим більше, що не маємо на метї систематичного викладу праісторії від найдавнїйших епох. Нам залежить передівсїм на расових відносинах у нинїшній добі.

В дальшім викладї подамо важнїйші добутки з передісторичної антропольоґії. Тепер уважаємо за конечне зазначити на вступі тільки одно певне: від часу неолїтичної епохи, т. є. меньше більше від 8 до 10 тисяч лїт, усї чашки належать до тих рас, що нинї заселяють Европу. Сей факт не підлягає нїякому сумнївови нинї і має велике значінє, бо зміняє цїлковито загальний погляд на історію Европи. Доси відгравали першорядну ролю в умах істориків мандрівки народів, крім того історія нотувала кожду назву народа, зазначену в хроїках і у всїх памятках історичних. Наслїдком того число народів доходить в історії до такої цифри, що повстає — можна сказати без пересади — правдивий хаос народів. Передісторична антропольоґія простує ті погляди, вказуючи, що тільки невелике число рас засе-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ляє Европу від дуже давних часів та що ті самі раси тревають без зміни до наших днів.

Крім того факт сей має велику вагу і для самої антропольоґії, бо позволяє доповнити дослїд неолїтичних рас дослїдом на живих особах тих рас, що істнують тепер; а се дає можність докладнїйшого пізнаня і перенесеня, що так скажемо, результатів із дослїдів теперішних рас на передісторичні часи, і то не лише що до фізичних, але й психічних прикмет.

Коли-б передісторична антропольоґія разом із ґеольоґією дала нам колись образ, навіть дуже подрібний, поочередного наступства рас, що в ріжних епохах заселяли Европу, було-б і тодї трудно зложити їх історію. Ми мали би понятє про фізичні прикмети, але не мали би докладних відомостий про психічні прикмети і не могли би собі відтворити образу психольоґічного розвою тих рас; ми не могли би злучити праісторії з історією.

Маючи-ж певність, що чашки з неолїтичної епохи належать до тих самих рас, які можемо нині докладно слїдити, дістаємо можність доброго зрозуміня психольоґічних прикмет тих рас у передісторичній епосї.

При здобуваню хоч би найзагальнїйших понять про розвій передісторичних рас, можемо зрозуміти причини швидшого або повільнїйшого розширюваня одних, а загибелї других, особливо коли передісторична археольоґія подає рівночасно дані, що позволяють поповнити осягнені відомости про степень і характер культури даних рас.

З тих причин приступаємо вперед до дослїдів над расами, що істнують тепер.

Нинїшня людність Европи, з виїмкою східних околиць і північних берегів, складаєть ся з трьох головних рас, яких оселї тягнуть ся в напрямі рівнобіжників; коли посуваємо ся з півночи на полудне, подибуємо немов три ріжні пояси людности, зложені з рас, що дуже ріжнять ся між собою; коли-ж посуваємо ся в напрямі рівнобіжників, то подибуємо все одну расу, чи то на півночи, чи в середній Европі, чи на полудни.

Північну Европу заселяє раса ясного довгоголовця; середню, гористу частину Европи від Фінїстеру через Альпи аж до східної частини Карпат, займають оселї темного короткоголовця; полудневу Европу, зложену з трьох півостровів: Іберийського, Італїй-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ського і Грецького, як і поблизькі острови Середземного моря займає раса, прозвана середземноморською.

Приступаючи до подання фізичної характеристики кождої з тих трьох рас, мусимо пригадати, що *чисті* раси не істнують зовсім; повисше наведені також не чисті цілковито; беручи проте річ стисло, предмет нашого досліду становлять не три раси, але три мішанини рас, зложені з трьох расових первістків.

Ті три раси на подобу води, що всякає в пісок, перехрещують себе взаїмно так сильно, що на граници первісного зіткнення витворюєть ся мішана раса, в якій прикмети двох первістків рівноважать ся обопільно і лише на кінцях осель, для північної раси на північних побережах, а для середземноморської на полудневих побережах Европи, виступають виразно прикмети властиві кождій расї; короткоголовці-ж лише в найвисших горах середної Европи мають представителїв чистого типу.

Подрібний дослїд важнїйших прикмет кождої раси і їх розміщенє в Европі дадуть докладнїйший образ тої мішанини. Перед тим одначе мусимо подати фізичну характеристику кождого типу з'окрема.

Зачинаємо від півночи.

Головні прикмети ясного довгоголовця такі:

Зріст високий — коло 1·68 m. до 1·70 m; шкіра біла, цера ясна з виразним румянцем на лиці.

Волосє ясне, зване загально яснобльонд, просте або легко филювате, деколи з легким золотавим відтінком.

Око ясне, в переважній більшости випадків ясносиньої барви.

Вид чашки подовгуватий; пропорция ширини чашки до її довжини, взятої за 100, або чашкова вказівка, виносить коло 70 для типових чашок. Вид чашки є одною з найважнїйших прикмет. Глядячи на голову довгоголовця з профілю, спостерігаємо ту прикмету від разу, бо слуховий отвір випадає в рівнім віддаленю від профілю чола й потилиці. Коли дивимо ся з переду, чашка видаєть ся вузкою.

Чоло також вузке.

Лицє так само вузке і довге; ніс горбатий, високий і вузкий.

Фізична характеристика короткоголовця середної Европи така:

Зріст середний — 1·65 m.; *шкіра* біла, цера ясна, але не так яснорожева, як при попереднім типі.

Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Волосє темне в ріжних степенях, починаючи від барви, званої загально „темний шатен“, аж до барви, що буває звичайно означувана виразом „брунет“; се цілком темна барва, але не чорна.

Очи короткоголовця темні, т. є. темнопивної барви.

Вид чашки у випадках скрайної короткоголовости зближаєть ся до круглого; вказівка одначе, т. є. пропорция найбільшої ширини до довжини, виносить 87 – 89 для типів середних нинїшних короткоголовців, пр. для Сабавдців. Чашка короткоголовця, оглядана з боку, зближаєть ся теж до округлого виду, а ріжнить ся від чашки довгоголовця тим, що в останнього слуховий отвір надвірний поміщений в середині між профілем чола і потилиці, а в першого ухо дуже близько потилиці. В типових чашках короткоголовців що найменьше дві третині цілої довжини чашки немов висунені в перед, а ріжниця та показуєть ся найвиразнїйше на скелєтових чашках. Наслїдком того висуненя на перед частини чолової чашки, видаєть ся лице короткоголовця цофнене в зад, немов укрите під передною частиною чашки, коли в довгоголовця лице більше висунене в перед і се відбиваєть ся ще тим більше, що чоло низше і похилене в зад. Профіль короткоголовця зближаєть ся проте найбільше до клясичного, ідеального типу грецької штуки — з лицевим кутом, зближеним до простого кута.

Наслїдком сеї ріжниці в будові чашки й лиця, око короткоголовця немов укрите під передною частиною чашки і в живих осіб видаєть ся дуже глубоко уміщене.

Лице короткоголовця радше коротке, як овальне, а часто видаєть ся квадратовим з причини висунених кутів долїшньої щоки, що особливо відбиваєть ся на лицях старших і худих осіб.

Ніс короткоголовця трошки запалий, то значить має такий вид, що коли глядимо на нього з боку при нормальнім уставленю голови, верх носа лежить трошки висше нїж середина, т. є. навпаки як се бачимо в довгоголовця з горбатим носом. Ся ріжниця в будові носа видна не лише в формі хребта, але і в підставі носа, т. є. площі, в якій поміщені носові отвори. В короткоголовця площа та звернена в долину і трошки до переду, а в довгоголовця в долину і трошки до заду, беручи на увагу нормальну поставу чоловіка, т. є. коли оси погляду рівнобіжні до площі, на якій стоїть чоловік.

Середземноморська раса не однородна, хоч те саме можна би сказати й про расу короткоголовця середньої Европи;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

про відміни одначе тої раси будемо мати ще нагоду поговорити; говорячиж про саму расу середземноморську, маємо на увазї лише той її відлом, що заселює полудневу Европу і острови на Середземнім морі.

Зріст індивідуів тої раси низький: середно виносить 1·62 до 1·63 m. Барва шкіри темна. Загальна будова тїла не вказує великої фізичної сили. Кістяк і мясні розвинені мірно. Волосє чорне, часто переходить у кручо-чорну барву, т. є. в синявим блискучим відтїнком. Очи темнопивні.

З огляду на будову чашки середземноморська раса належить до довгоголовців. Лице вузке, звичайно сухе. Ніс горбатий, римський, високий і вузкий.

Ми сказали вже, що сї три раси розміщені так, що дїлять Европу на три части: північну, середну і полудневу. Рівночасно зробили ми увагу, що між тими трьома расами не можна потягнути нїякої границї, бо вони мішають ся в собою на подобу двох плинів, що переходять у себе взаїмно на основі дифузиї.

Близший розслїд деяких головнїйших прикмет, певне їх степенованє в мішанинї, що повстає з двох попереднїх рас, дасть нам докладнїйше понятє про оселї кождої з них; тепер скажемо тільки загально, що ясний довгоголовець півночи переважає виразно в отсих краях: в північній частинї Великої Британиї, а саме в Шкоциї, в Голяндиї, Данії і дальше на схід понад берегами Балтийського моря, кінчачи на просторах, заселених Литовцями й Латишами. Швеция, Норвеґія й Ісляндія творять немов осередок теріторії ясного довгоголовця; тут сей тип переховав ся найлїпше.

Про границї ясного довгоголовця на північнім Сході і його сусїдство з фінськими племенами будемо говорити на иньшім місцї.

Оселї короткоголовця середньої Европи тягнуть ся здовж лїнії від Фінїстери через середню Францию, Альпи і Карпати.

Середню Францию, а власне Овернію, заселюють потомки Кельтів. Альпи і їх збіча, як північні, так полудневі, в напрямі Італїйського півострова, займають теж короткоголовці. Сабавдці, що заселяють один із найвисше положених альпейських країв, уважають ся за найчистїйших, найменьше змішаних представителїв раси короткоголовців.

Цїла стрефа земель від збіч Альп через Чехію до Карпат заселена також короткоголовцями. На найвисших верхах Карпат,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

у Закопанім під Татрами, живуть теж представителї тої раси усталеного і чистого типу.

Ціла довжина Карпат із їх збічами належить до осель короткоголовців.

Сей тип, найчисленнїйший в Европі, переходить до Азиї і тягнеть ся через Малу Азию, Вірменїю, Персию аж до плоскогіря середньої Азиї, до гір Гінду-Куш і Паміру.

Оселї середземноморської раси найлїпше означити так, що вони лежать на полудне від осель короткоголовців. В Европі становлять вони значний процент населеня Ішпанії, хоч на цїлім просторі того півострова вони змішані досить одностайно з короткоголовцями, що зайшли туди пізнїйше.

На Італїйськім півострові можна відріжнити виразно два расові елєменти. На півночи, почавши від збіч Альп, тягнуть ся оселї короткоголовця, але чим більше до полудня, можна добачати щораз сильнїйшу домішку середземноморського елєменту, аж у кінці на полудни, особливо в Сицилії, яку можна вважати продовженєм півострова, середземноморський елємент стає майже чистий. На Грецькім півострові расові відносини аналькоґічні, хоч помішанє первістків більше хаотичне. Все одначе на полудневих окраїнах має перевагу середземноморський елємент.

Ми сказали вже, що всї острови Середземного моря заселяє середземноморська раса, а треба ще додати, що на островах західної половини того моря ся раса переховала ся в значній чистотї. Крім осель в Европі заселяє середземноморська раса Канарийські острови, північні побережа Африки і стикаєть ся безпосередно з хамітською расою (Феляги в Єгипті) і дальше з семітською расою в Азиї (Сирийці, Араби). Обі останні раси, т. є. хамітська й семітська, разом із властивими середземноморцями належать до одного типу темного довгоголовця.

Розміщенє головнїйших расових прикмет.

Ми пізнали в головних нарисах нинїшні оселї трьох головних европейських рас і сказали, що раси ті властиво не межують із собою, але взаїмно проникають себе, витворюючи мішанину, посередню расу.

Розслїд тих мішаних рас цїкавий з багатьох причин, а головно як явище перехрещуваня; та нам залежить передівсїм на означеню загального характеру самого процесу перемішуваня, бо

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

се дасть нам можність висловити деякі висновки загальнїйшої натури, що можуть служити як важні історичні вказівки. Для пізнаня характеру того процесу перемішуваня рас треба розслїдити розміщенє поодиноких расових прикмет у теперішнїй мішанинї.

Розміщенє чашкової вказівки в Европі.

Численні працї довершені в ріжних місцевостях Европи над чашковою вказівкою дають можність нарисованя відповідної мапи. Маємо власне перед собою мапу, опрацьовану Уілїямом З. Ріплєєм.[1]) На тій мапі чорна барва означує вказівки 87—89; в міру знижуваня вказівки барва стає яснїйша і переходить остаточно в цїлком білу при вказівцї понизше 77. Всїх степенїв є сїм; кожда ґрупа ріжнить ся від попередньої двома одиницями. Вже з попереднїх даних про оселї трьох головних рас Европи можна бачити, що найвисші вказівки припадають на середнї теріторії осель короткоголовцїв. Мапа Ріплєя представляє се поглядово.

Перша, найдальше на захід висунена пляма чорної барви (вказівки 87—89) займає середину Овернїї у Франциї; друга більша чорна пляма, віддїлена від першої невеличким, трошки яснїйшим пояском барви, займає цїлу височину Альпейську. Опісля слїдує перерва, а дальше чорна пляма прямує на полудне понад берегом Адріятського моря, через Босну, Герцеґовину, Чорногору і Дальматію.

Ріплєй опрацював лише мапу західної і середньої Европи; отже для її доповненя належить цїлу Карпатську височину означити коли не чорною плямою, то в кождім разї дуже темною (чашкова вказівка у західних Карпатських гірняків виносить 85—86, у східних 84—85)[2]). Всї ті плями окружають яснїйші барви в міру віддаленя від середини плями. Поменьшуванє темної барви на північ і постепенна її переміна на яснїйші барви — досить правильні. Ся поява залежить від того, що чашкові вказівки зменьшають ся постепенно в тім напрямі, витворюючи правдивий правильний аритметичний ряд, що поменьшуєть ся.

---

[1]) L' Anthropologie з р. 1896, ст. 518.

[2]) Вказівки на мапі Ріплєя значно висші від поданих у працї Топінара; останнїй подає вказівку для Овернїї 84—85. На ті ріжниці не звертаємо уваги, бо нам залежить не на стислости обсерваций даного факту, але на його загальнім характері. Ріжниця певно заходить тут задля иньшого методу помірів.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сю появу можна найлїпше оцїнити, коли візьмемо на увагу просту лїнїю, що переходить від Альпейської височини, пр. із Сабавдиї на північ через східні департаменти Франциї, дальше попри східну границю Бельґіï, опісля через Голяндію аж до заливу Зуйдерзе. На тій лїнії подибують ся всї вказівки, почавши від ґрупи 89—87, аж до вказівки понизше 77, а кожда ґрупа займає на тій лїнії майже однаковий простір. Так само коли візьмемо другу лїнію рівнобіжну до попередньої, що веде від східних збіч Альпейської височини до підстави данського півострова, побачимо, що розклад вказівок буде цїлком подібний. Взагалї коли будемо посувати ся дальше на схід, побачимо, що кожда лїнія, яка веде з середної Европи до берегів Балтийського моря, представить нам анальоґічну появу; мапа Ріплєя вказує нам сей факт на перший погляд. Ся поява залежить від перемішаня двох ріжних расових первістків: ясного довгоголовця з одного боку і короткоголовця середної Европи — з другого.

Не задавано собі досї питаня: до якої епохи належить віднести сю появу перемішуваня двох типів. Брока достеріг її перший у Франциї. Короткоголовцям Оверніï надав він назву Кельтів, а довгоголову расу назвав загально расою Кимрів, розуміючи під нею ґерманську расу взагалї. Тим способом Брока погоджував потрохи той факт із пануючою тодї теорією Макса Міллєра про мандрівки народів із Азиї, маючи на думцї історичну епоху. Коли сю появу добачено і в Нїмеччинї, повстала теорія, відповідно до якої північний довгоголовець є представителем Арийців, а короткоголовець представляє якусь незнану расу тубильчу, правдоподібно туранського, азийського походженя.

Поява постепенного зменьшуваня чашкової вказівки істнує і на землях Славян, що займають рівнини положені на північ від Карпат; розслїдам її у нас присьвятимо кілька слів.

Вже перша праця, що дотикає фізичної характеристики галицького населеня і вийшла з під пера проф. Маєра та д-ра Коперницкого,*) виказала, що чашкова вказівка зменьшуєть ся в міру віддаленя від верхів Карпат до північної рівнини. В відповіднім місцї (ст. 158) сеї працї читаємо:

„Сей цїкавий факт, що однаково між руським і польським населенєм короткоголовий тип чим раз більше розповсюднений в міру

*) „Charakterystyka fizyczna ludności galicyjskiej“, Краків, 1876 р.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

того, як людність поселяла ся щораз близше до верхів рік, міг би мабуть насунути гадку, що між топоґрафічною прикметою якоїсь околиці і типовою будовою голов у тамошнього населеня може заходити певна причинова звязь. Але такий здогад про подібний вплив противив би ся найбільше узасадненим і переважно признаваним гадкам антропольоґів про вплив окруженя на фізичний тип чоловіка; ми повинні проте вижидати поясненя сього факту дорогою історично-етнольоґічних розслїдів про наш край".

В другій серії розслїдів автори почали сумнївати ся про істнованє сього факту, бо кажуть:[1]) „Хоч проте факт, що випливає з попередніх спостережень і виказує певну звязь між степенем брахікефалії у Поляків і їх топоґрафічним розміщенєм із одного, а краніольоґічним типом Русинів із другого боку, представив ся нам на разї так значучо, як на те заслугував під антропольоґічним зглядом, то на підставі нинїшніх спостережень не лише значінє сього факту, але й сама його актуальність сильно захитані".

Те хитанє і непевність в оцінці повисшого факту походять головно звідти, що автори шукали його виясненя в ріжницях, що заходять між польським і руським племенем, як на те вказує дальший уступ.[2])

„Між долїшняками в Поляків із надвислянських низин короткоголової форми найбільше розповсюджені (76%), у Поляків осїлих на Руси (східна Галичина) вони найменьше численні (57%). За те посередноголові і довгоголові форми в останніх два рази частїйші (25% і 17%), як у перших (12% і 9%). Остання обставина, що виходила вже з попередніх наших спостережень, стверджувала би немов наші уваги, висказані тоді про походженє збоченя в Поляків на Руси від головного типу і мала би велику антропольоґічну вагу, коли б її колись потвердили спостереженя, численнїйші і певнїйші від дотеперішніх. Проте не кваплячись із принятєм повисшого спостереженя, що насуваєть ся нам вдруге, за антропольоґічну цїху фактично усталену, маємо в ньому одначе подробицю, гідну уваги і окремого розслїду. Скажемо виразнїйше: 300 добрих спостережень кефальометричних про Поляків із руських повітів і стільки-ж із надвислянських низин, довершених одною особою, можуть рішучо розвязати сю важну квестию".

---

[1]) Zbiór wiad. antrop. kraj. I, 9, 1885, ст 62.

[2]) Тамже, ст. 63.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ближші і докладнїйші розслїди доказали, що погляд сей цїлкозито справедливий: чашкова вказівка в Галичинї обнижаєть ся від заходу на схід; залежить се від примішки середземноморської раси в східній Галичинї. Та сама поява істнує і на верхах Карпат, бо в Закопанім виносить вказівка 85—86, а коло Чорногори ледви 84; та все таки факт поменьшуваня чашкової вказівки істнує на лїнії Закопане-Краків так, як і на лїнії Чорногора-Львів.

Важнїйшою річию є, що сей факт можна спостерегти не тільки в границях Галичини, але й значно дальше на північ.

Наші розслїди в границях польського королївства, а власне в ґубернії Люблинській, Радомській і Ломжинській, та на Литві, разом із дослїдами довершеними иньшими дослїдниками, дозволюють нам усталити сей факт для цїлого простору на північ від Карпат. Коли розслїдимо чашкові вказівки на лїнії, поведеній з верхів західних Карпат, Закопаного, через Краків і Варшаву до границь Литви і дальше через Литву, Жмудь, то переконаємо ся, що розклад вказівок буде такий самий, як на лїніях, розслїджуваних перше в середній і західній Европі.

Ріжниці не дотикають основної прикмети появи, опертої на постепеннім зменьшуваню вказівки, або короткоголовости. Релятивні ріжниці опирають ся на тім, що вказівки на верхах Карпат трохи низші; хоч спад від верхів гір до долини Висли виразний; посередні вказівки 82—81 займають значно більший простір, бо тягнуть ся через Королївство польське аж до Литви. Дальший виразний спад починаєть ся на Жмуди і кінчить ся в границях осель нинїшнїх Латишів вказівкою 78. Для расових відносин, що дотикають славянських земель, які лежать дальше на схід, бракує доси подрібних даних, аби можна було на основі тої одної цїхи дати якесь поняте про расові відносини; поговоримо проте про них на иньшім місцї.

Говорячи доси про короткоголовцїв середньої Европи, ми мали на увазї їх відносини до раси довгоголовця півночи; тепер скажемо ще кілька слів про відносини раси короткоголовцїв до полудневої раси, се-б то Середземноморцїв.

В сути річи засаднича поява полишаєть ся й тут, бо головні чинники ті самі, т. є. помішанє двох расових елєментів: короткоголовця і довгоголовця; але другорядні обставини, які зрозуміємо в дальшім тягу, вплинули на те, що сама поява не виступає на так великім просторі. Коли прим. візьмемо лїнїю від середини Овернії

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

до Лїонського заливу, то отримаємо також ряд поменшуваних вказівок чашкових від 87 до 80. Але найбільше характеристична буде лїнїя, що веде з середини Альпейської височини через Апенїнський півострів аж до полудневого його кінця; на тій лїнії зменшуєть ся чашкова вказівка так само, як на лїнії, що веде з середини Альпейської височини до Голяндії, а властиво до заливу Зуйдерзе.

В иньших частях Европи пропорция вказівок трохи відмінна, але ті краї лежать, що так скажемо, на кінцевих лїніях Европи і поза границями головної появи перемішуваня двох расових первістків. І так до Іберийського півострова дістало ся відповідно не велике число короткоголовців, при тім діставали ся вони там у рїжних епохах і нїколи не утворили однородної, збитої маси. Засадничим елєментом расовим Ішпанії полишили ся Середземноморці, хоч крім короткоголовців (Кельтів) в Ішпанії є виразні слїди елєменту ясного довгоголовця півночи, на що зрештою є докази і в історичних часах.

В Анґлії, в четверторядовій епосї, належали первісні жителї також до середземноморської раси. Опісля, коли той край став півостровом, дістала ся до Анґлії тільки невеличка частина короткоголовців; далеко більше прибувало їй північних первістків расових, і тому то вказівка в Анґлії одностайна на всїм просторі; вона виносить усюди коло 78, виказуючи виразну перевагу довгоголових первістків.

Данія, Швеція і Норвеґія — се немов батьківщина ясного довгоголовця; в тих краях полишив ся найчистїйший тип, а чашкова вказівка — беручи на ввагу простір і залюднене — найнизша.

Розклад чашкової вказівки дає нам можність представити загальний нарис расових відносин в Европі. Загальний образ тих відносин відповідно досить простий і в кількох словах представляєть ся так: В середнім гористім поясї Европи є деякі околиці, в котрих переховуєть ся короткоголовець в чистій відмінї, а то: в серединї Овернії, на цїлій височинї Альпейській, в горішній частинї Балканського півострова, вкінцї на верхах Карпат. Коли візьмемо на увагу вказівки від найвисших до 83, то простір занятий короткоголовцем, буде розтягати ся від Фінїстери через цїлу середню Францию і середину Европи аж до Днїпра; понад те короткоголовцї займають майже цїлий Балканський півострів.

Відносини короткоголовця до довгоголових рас від півночи і полудня означує дуже добре постепенне, повільне зменшуване

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чашкової вказівки. Се факт великої ваги, бо вказує, що відносини тих двох первістків расових тревають дуже давно, а випливом їх є перемішуване тих двох відмінних первістків протягом довгого часу і то як від півночи, так і від полудня.

Зріст.

При розслїдї перемішування рас чашкова вказівка є найважнїйшою прикметою, але й иньші цїхи, як прим. зріст, дають теж важні дані, бо зріст належить до дуже постійних расових цїх.

Знаємо вже, що ясний довгоголовець є високого росту, короткоголовець — середного, а середземноморець — низького. Тому, що ми пізнали вже оселї тих трьох рас в Европі, проте можемо з гори провидїти, який буде результат розслїду сеї расової цїхи. Що тикаєть ся західної і середної Европи — зріст мусить бути найбільший на півночи, найменьший на полудни. Погляньмо, які подробиці представляють під тим зглядом нинїшні европейські держави.

Зріст у Франциї. Найдокладнїйше розслїджений зріст людности нинїшної Франциї, завдяки невтомній енергії Брока і його школи. Подрібні розслїди, ведені найріжнороднїйшими методами, виказали, що одна частина, північна має найвисший зріст, середна частина — низький, третя частина полуднева, оперта на Пірінеї, має зріст середний. Сї ріжниці залежать від того, що в північній Франциї є найбільша примішка ясного довгоголовця; в середині, як уже знаємо з розслїдів над вказівкою, скуплені садиби короткоголовця, а на полудни, хоч зріст середземноморської раси найнизший, то первісток ясного довгоголовця полишив ся тут у значнім числї, підносячи наслїдком того пересїчну цифру зросту; середна отже височина, як скупленє короткоголовців, дає найнизший зріст. Мандрівки ясного довгоголовця, що йшли до Ішпанії, затримували ся якийсь час перед Пірінеями, як природною перешкодою і піднесли зріст давнїйшого населеня полуднєвої Франциї.

Подрібні мапи зросту дуже цїкаві, бо дозволяють у численних випадках ствердити напрям мандрівок або також повільного ширеня якоїсь раси в давнїйших теріторіях.

Одною з найцїкавійших мап, що представляють поглядово відносини двох головних рас у Франциї, є мапа, уложена на отсїй засадї оцїнки зросту: В кождім департаментї обчисляють цифру пописових, яких зріст перевисшає 1·732 m. на загальне число 10.000 пописових. Показуєть ся отже, що найбільше число 1560

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

випадків високого зросту випадає на північні департаменти, а найменьше, 316 на середину Овернії.

Коли уґрупуємо всї департаменти Франциї у двох частинах так, що в одній полишимо ті, в яких виходить надвижка від 1560 до 694, а в другій від 686 до 316, то Франция розпаде ся на дві майже рівні частинї, а передільна лїнїя буде йти рівнобіжно і майже в рівнім віддаленю від бельґійської границї на півночи і від полудневої границї, або лїнїї Піринеїв.

Зріст у Бельґії. Бельґія за малий край, аби з його даних можна було робити подрібні висновки; завначимо лише, що середний зріст дорослих жителїв Бельґії виносить по обчисленях Кетелєта 1·688 m., коли пересїчна для Франциї виносить 1·650 m. Положенє Бельґії на північ від Франциї оправдує вповнї сю ріжницю.

Зріст в Анґлії. Цїкаву появу що до зросту представляє Анґлїя. Ми бачили, що чашкова вказівка однакова майже на цїлім просторі Анґлії і подали причину сеї появи, а то, що обі перемішувані раси належали до довгоголовців, але ріжнили ся зростом. Давнїйша раса належала до первістку середземноморців і приходила з полудня Европи, пізнїйша раса була високого росту і приходила з півночи Европи. По причинї сеї ріжниці зросту бачимо в нинїшній Анґлії постепенне збільшуванє зросту від полудня на північ. На полудневім березї середна цифра зросту спадає в деяких околицях до 1·63 m., а навіть до 1·61 m., на північ знов зріст збільшаєть ся постепенно і доходить у Шкоциї середно до 1·71 m.

Зріст у Швециї й Норвеґії. Зріст населеня тих країв належить до найвисших і виносить середно: для Швециї 1·69, для Норвеґії 1·71 m. Є певна анальоґія в появі зросту між Швецією і Норвеґією з одного, а Шкоцією з другого боку. І тут і там зріст збільшуєть ся до півночи; і тут і там найвисший зріст ховаєть ся в горах і на дрібних, глубоко всунених у море північно-західних допливах. Належить одначе додати, що Норвежці висші від Шкотів і є найвисшим народом в Европі — принайменьше в деяких округах.

Зріст у Нїмеччинї. Осередком найвисшого зросту для нїмецького народу є підстава Данського півострова; звідси зменьшаєть ся зріст у полудневім, а властиво східно-полудневім напрямі.

Зріст на Італїйськім півострові. Найвисший зріст спостерігаємо в Венецькій провінциї, що поясняєть ся тим, що край

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сей лежить зараз при воротах, якими північні орди могли входити до Італії.

В Піємонті, з причини близького сусїдства зі збитою альпейською ґрупою короткоголовця, зріст низький. Трошки збільшаєть ся він у Тосканії, дальше на полудне зменьшуєть ся постепенно і доходить до мінїмум зросту для Европейця на острові Сардинії, де виносить середно заледви 1·58 m.

Сей подрібний розбір расових відносин, що випливають із розслїду зросту, кінчимо увагами, які подав Топінар в кінцї роздїлу, де говорить про зріст в Европі.

„Европа, з причини ріжнородности зросту, дає можність робити студиї над великими стежками рас, що стирають ся з собою. Три головні европейські раси істнують у більших або меньших ґрупах, що в численних випадках зникають, немов би розпливали ся одна в одній. Та коли поминемо подробиці, ті три раси представляють ся так:

Раса ясного довгоголовця в найчистїйшім станї істнує на острові Ісляндиї, в Норвеґії і Шкоциї. На полудни Шкоциї зріст зменьшуєть ся постепенно. З Норвеґії, через Швецию й Данїю, як і через Фінляндию, переходячи на теріторію Росиї, обнижаєть ся також.

В деяких околицях зріст збільшаєть ся трохи, приміром довкола полудневих берегів Балтийського моря, а звідти у трохи скісним напрямі на полудневий захід — до Вестфалії, Люксенбурґа і рівнин Шампанії, дальше знов аж до узгіря Бурґундиї, але як загальна поява, істнує безнастанне поменьшуване до полудня. Найдовша лїнія постепенного поменьшування веде з Фінляндиї через Королївство польське і Австро-Угорщину, звідки йдуть три відноги: перша — в напрямі Сербії, друга — в напрямі Піємонта, а третя — аж до полудневих окраїн Італії.

Північне море з Калетанським проливом і Балтик становлять первісне або друге огнище ясного довгоголовця, коли береги Середземного моря становлять первісну садибу темного довгоголовця. Між тими двома первістками довгоголової раси подибуємо расу короткоголовця середного росту“.

Барва волося, очий, шкіри.

Барва волося, очий і шкіри може бути також предметом студий для докладнїйшого означеня відносин рас в Европі, а то тому,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що три головні раси европейські ріжнять ся значно на тій точці. Наслїдком мішаня рас повстають посередні барви.

В барві волося, при перемішуваню европейських рас, творять ся всякі можливі відтїнки, від кручо-чорної до найяснїйшої, майже білої. Поміж тими двома скрайними барвами укладано кількадесять прібок волося з так степеновими барвами, що прібки, які лежали побіч себе, не ріжнили ся майже.

В барві шкіри заходить та сама поява. В Европі істнують численні відміни барви шкіри: від білої, делїкатної, з сїткою волоскових начинь — у жителя півночи, аж до снїдої, темної шкіри середземноморця.

Барва очий дає знаменитий приклад повставаня посередних барв: коли одно з батьків має очи пивної барви, друге синьої, в дїтий буває барва очий в численних випадках зелена; є се той самий результат, який отримує маляр, коли мішає з собою сї дві барві.

Одначе для означеня відносин расових первістків у певній мішанинї не стільки має значіня розслїд витворюваних мішаних барв, скільки присутність барв, властивих кождій расї посеред даної мішанини. Та засада показала ся найпрактичнїйшою і служить основою для всяких нинїшних праць в обсягу антропольогічної характеристики кождої людности, а одержані сею дорогою результати вдоволяють вповнї.

Для докладнїйшого пізнаня результатів, осягнених в Европі, подаємо кілька цифр, що дають докладне поняте про взаємні відносини расових первістків у трьох краях, а то: Скандинавії, Франції і Ішпанії. Подані цифри представляють процентові відносини.

На сто одиниць.	Скандинавія.	Франция.	Ішпанія.
Чорне волосє	4,3	10,4	39,4
темне „	11,2	16,7	35,2
ясне „	43,0	29,0	4,2
ясно-бльонд волосє	6,4	4,4	0,6
рудаве „	1,8	1,9	0,3
чорні очи	2,1	4,5	21,5
темні „	6,3	14,1	19,7
пивні „	6,3	10,7	16,4
сиві „	17,2	26,2	18,5
сині „	68,4	44,5	23,9
снїда шкіра	17,8	49,1	66,5
посередна шкіра	4,6	8,6	18,9
ясна „	77,6	42,3	14,6

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Переглядаючи отсю таблицю можемо легко здати собі справу з відносин трьох расових первістків у кождім тім краю.

Аби ті відносини зробити виразнійшими, викидаємо з рахунку мішані барви, посередні, а полишаємо лише темну і ясну барву; тоді отримаємо таку табличку:

Темне волосє	15,5	39,1	74,6
ясне „	75.8	63,5	23,3
темні очи	8,1	18,6	41,2
синї „	68,4	44 5	23,9
темна шкіра	17,8	49,1	66,5
ясна „	77,6	42,3	14,5

Посуваючи аналїзу дальше, для осягненя відносин расових типів, лучимо темну барву волося, очий і шкіри в одну ґрупу. а ясну барву у другу; тим способом отримаємо просту пропорцию типів:

	тип бльондина	темний тип
Скандинавія	77,3	13,8
Франция	39,2	49,9
Ішпанія	20,5	60,7

Коли-б ми тим самим способом розслїдили народи середної Европи, прим. беручи на увагу Данїю, Нїмеччину, Італїю, то отримали би ми анальоґічний результат: ясна барва очий і волося, що переважає на півночи, зменьшуєть ся постепенно на полудне, і навпаки — темні барви переважають на полудни, а зменьшують ся на північ.

Коли посунемо ся дальше на схід, побачимо сю саму появу. Коли з литовсько-славянських земель поведемо лїнїю приміром від Ковна через східні повіти Королївства польського і східну Галичину до Чорногори, то синя барва очий буде постепенно меншати в міру, як будемо посувати ся від півночи на полудне. На Жмуди число синїх очий доходить до 60%, а в околици Чорногори спадає до 2%.

Невелике число розслїдів, довершених досї, не дозволяє нам поставити так докладні цифри, які подали ми для західної Европи, але вони й так вистають, аби виказати цїлковиту анальоґію до расових відносин, пізнаних докладно в середній і західній Европі. Про деякі, зрештою незначні ріжниці, будемо мати нагоду поговорити на иньшім місци. Тут завначимо тільки певну властивість, що цїхує східню Европу: на верхах Карпат ріст короткоголовців збільшаєть ся. В середній і західній Европі ріст, як ми бачили, змень-

Generated on 2015-08-02 16:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

шаєть ся постепенно від півночи на полудне, що залежить від того, що ріст ясного довгоголовця високий, ріст короткоголовця середньої Европи середний, а середземноморця низький. Отже відлам короткоголовців, що заселяють Карпати і краї Балканського півострова, визначаєть ся ростом висшим від середного. Появу сю можна завважати і дальше на схід, а то в полудневій частині російської держави.

З тою одною виїмкою, що дотикає тільки одної цїхи, росту, взаємні відносини трьох головних рас західної і середної Европи однакові. Чашкова вказівка, барва шкіри, волося, очий, ріст — вказують, що найважнїйшою загальною признакою тих відносин є постепенне перемішуванє тих трьох рас. Сей стан річи представляють найлїпше мапи, опрацьовані для кождої признаки з окрема. Переглядаючи ті мапи по черзї, можна бачити докладно появу взаїмного прониканя одної раси в оселї другої.

Коли-б хотїв хто представити сю появу на одній мапі, мусїв би її уложити так, аби кожда з трьох рас була означена иньшою барвою. Расу ясного довгоголовця належало би представити за помічю лїнїй, що виходили-б із Ісляндиї, Шкоциї, Норвеґії і Швециї. Ті лїнїї розходили би ся промінисто по цїлій Европі, досягаючи північних берегів Африки і Малої Азиї, а на сході через закаспійські степи західно-північних збочів середно азийської височини. Барва, що мала-б представляти расу темного довгоголовця, обіймаючи побережа Середземного моря, йшла би з країв полудневої Европи промінисто на північ аж до Швециї і Норвеґії, до північних границь Литви, а через ворота поміж Чорним Морем і Карпатами досягала-б рівнин полудневої Росиї аж поза Днїпро.

Оселї короткоголовця кельто-славянської раси займають, як знаємо, середину Европи поміж двома попередними расами. Барва, що представляла-б ту расу, була-б темна в середній Европі, де короткоголовцї сидять збитими масами, а на північ і полудне блїднїла-б, доходила-б одначе і до полудневих і до північних окраїн Европи.

(Далї будс).

З польського переклав *В. Т.*

Generated on 2015-08-02 16:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989987
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

РАСИ ЕВРОПИ І ЇХ ІСТОРИЧНІ ВЗАЄМИНИ.

(Дра Владислава Олехновича).

Бачимо отже, що взаїмне проникане трьох рас є найзагальнійшою появою в расових відносинах Европи.

Є то поява першорядного значіня, якої пізнане мусить засадничо змінити дотеперішнє розуміне мандрівок народів в історії. Що мандрівки істнували, се не підлягає ніякому сумнівови, бо вони добре відомі навіть в історичних часах; розходить ся одначе про їх вплив в історії у твореню новітних держав. Іще недавно думано, що всї народи Европи, які говорять арийськими мовами, прийшли з Азиї. Факт, вияснений висше, заперечує цїлковито сьому поглядови і вказує, що історичні мандрівки більших або меньших орд не змінили засадничих первістків расових.

Коли візьмемо надто на увагу доказаний нині факт, що від пори неолїту всї копальні скелєти людські належать до того самого населеня, з огляду на расові зложники, що й нині істнує, тотим більше буде ясне, що про мандрівки в давнїйшім розуміню річи не може бути бесїди.

Поява постепенного зменьшуваня чашкової вказівки від височини середньої Франциї в напрямі берегів Північного моря була найперше доказана французькими вченими. Брока завважав від разу, що ся поява залежить від помішаня двох ріжних первістків расових. Сей учений старав ся опісля віднайти вказівки, що стверджували-б сю появу в історичних часах, при помочи даних, зачерпнених із римських істориків, а головно з Цезара.

Цезар, як відомо, говорить, що за його часів дїлила ся Ґалїя на три стрефи, з яких кожда була заселена відрубним народом, і то-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— посуваючись із півночи на полудне — Бельґами, Кельтами й Аквітанами. Кождий із тих народів рядив ся иньшими правами, мав окрему мову і звичаї. Ґарона віддїлювала Аквітанїю від осад Кельтів, а Секвана і Марна віддїляла останніх від Бельґів. Осади Кельтів розтягали ся аж до Гельветії і до Рену.

Означенє Цезара годить ся вповнї з результатами, осягненими при помочи антропольоґічних розслїдів. Жителї Аквітанії відповідають середземноморській расї, що й нинї має перевагу в полудневій Франциї. Кельти — то нинїшні короткоголовцї, що й нинї заселяють середню Францию. Бельґи — то представителї північної раси.

Брока, покликаючись на сей устуи із Цезара, полишив короткоголовцям давню їх історичну назву Кельтів, а північну расу, в якій переважає тип ясного довгоголовця, охрестив іменем раси Кимрів, позиченим від історика Террі.

В дальшім ході антропольоґічних розслїдів показало ся, що Нїмцї також не однородний нарід, що нїмецька людність складаєть ся також із двох первістків і то з таких самих, які знайдено у Франциї.

Нїмецькі вчені, як ми бачили з огляду в першім роздїлї, займали відрубне становище. Опираючись переважно на лїнґвістиці й археольоґії, поставили собі за задачу розвязати отсе питанє: котрий зі знаних антропольоґічних типів, що належать до народів, які говорять арийськими мовами, належить уважати за первісних Арийців? Досліди в тім напрямі не довели до результатів, що могли би розяснити темноту праісторії. Догадуючись, що первістними Арийцями може бути лише раса північного довгоголовця, належало-б знов говорити про деякі мандрівки, хоч у противнім напрямі. Що тикаєть ся раси короткоголовців, вона як неарийська по думцї тих ученых, мало звертала на себе уваги. Вони думали, що ся раса туранського походженя та що в історії людськости вона відгравала лише підрядну ролю.

Антропольоґічні розслїди на землях, що лежать на північ від Карпат, головно між Поляками й Литовцями, дозволяють поставити докладнїйші висновки, вказані французькими вченими. Постепенне зменшуванє чашкової вказівки доказує безперечно, що населенє Польщі і Литви витворювало ся на місцї та що той витвір відбував ся в передісторичній епосї, починаючи що найменьше від кінця неолїтичної епохи.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Здогад мандрівки Поляків і Литовців абсолютно не можливий, бо тоді не можна-б вияснити, з яких причин Поляки, прийшовши до Европи, станули рядами в лінїях, що йдуть від Карпат до півночи, таким способом, що найвисші вказівки найшли ся на верхах Карпат, а найнизші на північних окраїнах Польщі, коли посередні вказівки найшли ся по середині, то значить, на властивім собі місці. Так само Литовці, хоч мають вищу вказівку, займили полудневу частину краю, а Жмудини, з низшою вказівкою, мусїли займити місця ще вище на північ. Взагалї факт постепенного проріджуваня темної барви волося і очий, при збільшуваню числа синїх очий і блондинових типів, вказує, що оба сї народи творили ся на місці і в тій самій епосї.

А що ся поява виступає однаково на західних збочах Карпат, в чисто польських повітах, і на східних збочах Карпат, т. є. в руських повітах, тому належить догадуватись, що поділ поселеного тут народу на два племена: польське і руське — належить до історичних фактів пізнїйшої доби.

Та знов обставина, що появу зменшуваня чашкової вказівки можна бачити в дальшім тягу на північ, на землях заселених Литвинами і Жмудинами, доказує, що процес витворюваня народів на порічу Висли й Нїмана з двох засадничих первістків расових і то на цїлім просторі від Карпат аж поза границї Жмуди, був раньший від твореня арийських мов. Антропольоґічні розслїди населеня Франциї й Нїмеччини, та в деяких східних країнах, дають можність докладної оцїнки вартости лінґвістичних студий для праісторії.

Всї вище названі краї заселені народами, що складають ся з тих самих двох засадничих первістків расових і дуже правдоподібна річ, що витворюване тих народів відбувало ся в одній епосї, або в епохах не дуже віддалених від себе. Щож бачимо під лінґвістичним зглядом? Франция говорила кельтською мовою, нинї говорить романською; в Нїмеччинї істнує відрубна мова, що є одною з арийських галузий. На теріторії давної Польщі маємо дві мові, з яких кожда належить до первісних арийських, хоч землї на берегах Висли й Нїмана належать до тої самої антропольоґічної формациї.

Бачимо отже, що докладний розслїд відносин раси ясного довгоголовця на землях давної Польщі вияснює докладнїйше взаїмні відносини двох найважнїйших елементів расових Европи; гра-

Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ниця сфери ясного довгоголовця і правдоподібної його первісної осади зарисовуєть ся виразнійше. Ми бачили вже, що тип ясного довгоголовця переховав ся найліпше в Ісляндиї, Шкоциї і Скандинавськім півострові. На континентї Европи береги Північного і Балтийського моря належать також до садиб тої раси, бо тип сей тут іще дуже виразний. Властиву границю сфери ясного довгоголовця становить лїнія, що йде від Фінїстери через Альпи і гористу частину середної Европи, а в кінцї через Карпати; і хоч дальше на полудне від сеї лїнії є ще численні слїди сеї раси, то все ся лїнія, що йде через збиті маси короткоголовця, мусить бути уважана за границю для раси довгоголовця.

Полишаєть ся нам іще прослїдити східну границю Европи для пізнаня расових відносин і тої сторони. Мова тут головно про расу ясного довгоголовця, яка в останнїй епосї праісторії і так само в історичній добі, відгравала першорядну ролю в еволюциї людськости.

В західній і середній Европі расові відносини опрацьовані достаточно. Результати подані нами можуть уважати ся як достаточно доказані; тому й подавали ми їх не цитуючи жерел, як факти приняті загально і безперечно. Для східного пограничча Европи таких подрібних даних, що дотикали би кождої околиці, нема досї. Є одначе дві загальнїйші праці, що вистануть цїлковито до зрозуміня загальних відносин рас на тім просторі.

Перша праця К. Зоґрафа,[1]) професора москов. унїв., дотикає великоруського населеня. Праця ся належить до найповажнїйших у дотеперішній антропольоґічній лїтературі; а хоч вона в деяких подробицях не досить строго викінчена, то одначе остаточний результат, що дотикає відносин загальнїйшої натури, годить ся з результатами иньших авторів.

Тому що великоруська людність становить на північнім сході останню, кінцеву ґрупу европейської раси, то щоби дати читачеви нагоду пізнати цїкавійші висновки, наведемо тут деякі устуни з останнього розділу праці Зоґрафа, що дотикають расових відносин.

---

[1]) Труды отдѣла антропологіи, т. XV. Н. И. Зографъ: Антропологич. изслѣдованія мужескаго великорус. населенія Владимір., Ярослав. и Костромской губ. Москва, 1892.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Результати осягнені мною і Н. І. Лижіном, а заразом дані, які подає література, особливо праці Таранецкого, дра Емме, К. Г. Ікова, Д. Н. Анучіна, А. Н. Краснова, переконують, що Великоросия не має однородної людности, але навпаки обіймає мішанину кількох типів, як здаєть ся, численних і ріжних між собою. Автори, що займали ся тим предметом, не годять ся з собою що до скількости тих первісних типів. Більшість, у тім числі майже всї, що досліджували культуру і мову росийську, є тої думки, що росийський народ, а особливо Великороси в центральних ґубернїях, походять із перемішаня двох типів: славянського — зайшлого, отже не корінного для Великоросиї і другого — старинного, корінного, який одні прозвали фінським типом, другі знов загальнїйшою назвою — уральско-альпейською расою".

Аби дати читачеви докладний образ того перемішування сусїднїх типів, а радше двох ріжних рас, наведемо тут погляд найвизначнїйшого етнольоґа нинїшньої доби, проф. Е. Т. Гамі, висловнений у вступній прелєкциї в Музею Антропольоґії [1]) в 1885 р., погляд, що є остатнїм словом науки в царинї народознавства.

Предметом тої прелєкциї є загальні уваги про жовту расу. Тому що відносини одної раси до другої становлять одну з найцїкавійших появ, а рівночасно є одною з найважнїйших загадок історії і праісторії, то ми не обмежимо ся наведенєм гадки знаменитого ученого виключно в питаню відносин европейської до азийської раси, але подамо кілька виїмків, що дотикають теж відносин жовтої раси до иньших сусїднїх їй народів, а то для доповненя образу перемішування сусїднїх рас у загалї.

По короткім вступі, що містить історичні відомости про жовту расу, приступає автор до властивого предмету.

„Відріжняємо вісїм відног головного пня жовтої раси; відноги ті сусїдують із собою досить близько, є більше або меньше численні і більше або меньше розгалужені. Даємо їм тимчасом отсі назви: монгольська, турецька, індо-монгольська, алєвтська, тунґуська, аіно, китайська і ескимоська. Назва першої відноги, монгольської, буває невластиво уживана для означеня цїлого пня.

Монголи творять громаду, що числить два до три мілїони, і займають простір між Сибіром, Китаєм, Манджурією і Туркестаном. Дїлять ся вони тепер на східних Монголів, західних (званих

[1]) L' Anthropologie, 1885, т. VI, ч. 3.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Калмиками) і на Бурятів (що називають ся теж північно-східними Монголами).

Монголи, до якої з отсих трьох ґруп не належали-б, увидатнюють найлїпше в своїй фізичній і моральній характеристиці тип жовтої раси. Подаючи характеристику кождої ґрупи з'окрема, зібрали ми всї цїхи, які можна знайти, порозкидані поодиноко, між усїми азийськими народами.

Цїхи ті такі: волосє грубе, тверде, в перерізї докладно колесоватє. Барва шкіри переходить від блїдо-цитринової до темножовтої, а навіть червонавої. Око темне, скісне, що залежить від певного фалдованя шкіри в долїшнїй повіцї; кістна будова очних долинок не маєнїякої участи у скісности очий. Чашка коротка, доходить деколи до скрайної короткоголовости, зі вказівкою 98, 21, т. є. до майже колесоватої форми; пересїчна вказівка переходить 87; склеплїнє чашки низьке. Кістна будова лиця відповідає цїлковито будові чашки: коротка, широка, квадратова. Найбільше характеристична будова лицевих костий, сильно розвинених, що вибігають у гору і на зверх. Наслїдком того ярмові луки віддалені від чашки і видні докладно при оглядану чашки з гори. Ся власне будова лицевих костий є причиною незвичайної ширини лиця, якою визначаєть ся тип жовтої раси".

Дальше подає автор характеристику Калмиків, вказуючи, як легко підлягають вони асиміляції під впливом росийського панованя і переходить до опису другої з черги відноги — турецької.

„Другу відногу становлять старинні Турки, колись найбільше зближені до Монголів; північна турецька віднога, відірвана від иньших під час великих нападів із кінцем середнїх віків, заховала ще по части свій старинний вигляд. Ті північні Турки носять нинї назву Якутів; вони живуть над Лєною числом коло 200.000. Деякі ґрупи того племени. приміром Уча, Хета — переховують до нинї дуже виразні цїхи монголїзму.

Иньші Турки, числом коло 20 мілїонів, знані під загальною назвою Туркоманів, змішані більше з иньшими племенами. З даних, добутих бароном де Бале, можна легко переконати ся, що вони сильно зближені до своїх північних кревняків, Якутів. Ствердили се розслїди, пороблені на полудне від Каспійського моря — на племенах, що називають ся Ямонди, Ґокляни і ин., та на Кавказї на племени прозванім Абреками. При розслїдах належить одначе памятати, що деякі племена деформують штучно свої чашки, що

Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

подибуєть ся у Курдів і Бактярів. Голова Турка висока і коротка, але не дуже широка, наслїдком чого чашкова вказівка є під-короткоголова. Лице відповідає будові чашки, отже меньше широке як у племен першої відноги монгольської.

Дальший тяг наших студий над турецькою відногою становили розслїди довгого ряду посереднїх типів поміж Монголами і Турками, як Узбеків, Кирґізів, Башкірів, Ногайців; опісля розслїджували ми посередні типи поміж Турками і Фінами, головно всї ті незвичайно помішані ґрупи, які становлять населенє східних ґубернїй Росиї, дуже невластиво назване загальним іменем Татарів. Дальше розслїджували ми посередні типи між Турками з одного, а жителями Кавказу, Славянами, Греками, а навіть Арабами й Османлїсами в Константинополї — з другого боку.

Ми переходили від одної раси до другої через незначне степенованє і переконали ся, що відмежованє жовтої раси від білої представляє незвичайні наукові трудности. Таку саму трудність у відмежованю тих двох рас подибали ми при розслїдах у північних стрефах.

Північна Сибір у західній своїй половині заселена народами, як Самоєди, Канїри і иньші, яких тип представляє таке велике хвильованє, що переходить ся постепенно без перерви від Монгола до Ляпонця. Дальше, в тій самій стрефі є посередні типи, що становлять безпосереднїй перехід від Ляпонця до Фіна і від Фіна до Славянина. Тим способом можна уложити довгі серії, без нїякої перерви від найбільше типових представителїв жовтої раси до типів білої раси, що носять усї цїхи останньої.

Тим власне переходовим народам — коли так можна сказати — надав Прішар спільну назву „Allophylian races“, бажаючи їх відріжнити одною збірною назвою від індо-ґерманської раси“.

Не хочемо нудити читача подробицями, які наводить учений професор Антропольоґічного Музея; досить, що загальне понятє постепенних переходів від жовтої раси до білої в Европі, висловлене в отій прелєкциї, не підлягає нині нїякому сумнївови. На тім повинні-б ми властиво скінчити розслїд границь східної Европи; тому одначе, що поява ширеня рас на стільки важна для властивого розслїду тла дальшої історії аж до найновійших часів, позволимо собі хоч у скороченю повторити за проф. Гамі опис кількох

Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

иньших відног жовтої раси, бо й тут можна бачити ту саму появу постепенного перемішуваня з сусїдніми расами.

„Переходимо тепер — каже проф. Гамі — до третьої відноги, до народів Гімаляйських гір, яким Прішар дав загальну назву індо-татарських народів, а ми пропонуємо назву індо-монгольських, більше відповідну як задля расових відносин, так і для ґеоґрафічного положеня.

На скільки можна судити з даних, зібраних досї, сї народи під кождим зглядом посередні між Турко-Монголами і Індо-Китайцями. В Тибетї, якого населенє носить місцеву назву Бот, вказують розслїди дуже близьке споріднене з Монголами; лицеві кости вистають сильно, очи скісні, ніс простий, інколи трошки запалий, то знов величезних розмірів, що нагадує деяких жителїв північної Америки. Їх чашкова вказівка підкороткоголова. Тип сей, дуже виразний на найвисших місцях плоскозгіря, тратить постепенно свою виразистість у міру, як посуваємо ся в долину, де перемішуєть ся з ріжними первістками: в одних місцях із расою більше або меньше білою, в иньших із дравідийською або калярийською расою. В Ассамі лучить ся індо-монгольське племя з гірськими племенами тої країни, що належать до маляйської раси. В Індо-Китаю населенє Бірманії, Сіяму й Аннаму має безпосередню звязь під антропольоґічним зглядом із середною Азиєю і творить досить однородну цїлість, дуже зближену до населеня Тибету.

Тим способом віддаляючись постепенно від первісного монгольського типу, розслїдили ми ґрупи, що належать до індо-китайської відноги; приступимо тепер до розслїду меньше важної відноги, якої перед моїми особистими студиями не уважано за окрему одиницю етнїчну.

Першу з тих галузок, вирубану, що так скажу, з того неозначеного корча Прішара „Allophylian races“, становлять народи, що заселяють північно-східні побережа від Охоцького моря аж до півострова Аляшки, се-б то: Коряки, Камчадалї, Шуклюки, Чукчі на азийськім березї, і Алєвти, Унуґи в Америцї — на островах і на самім краю півострова, в загальнім числї найвисше 25.000 душ. Хоч та ґрупа не дуже стисло відграничена на заходї, то одначе істнованє її, як окремої ґрупи, не може підлягати нинї нїякому сумнївови.

Ґрупа ся тим більше цїкава, що хоч її ґеоґрафічна сфера не може бути докладно означена, то уважати належить за певну річ,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що вона сягає поза границі Азиї, входячи на теріторію Нового Сьвіта.

При дальших розслїдах будемо мати нагоду зазначеня подібних фактів, що кинуть певнїйше сьвітло на несумнївні — по нашій думцї — азийські початки більшої части племен цїлої Америки.

Відповідно до нашого систему по жителях Тибету і Індо-Китайцях, взагалї підкороткоголових народах, належить із черги дати місце Шуклюкам із пересїчною чашковою вказівкою 79,9, т. є. таким, що займають скрайню границю ґрупи посередноголових вказівок, а зараз за ними Тунґузам-Манджурам, що числять коло 30.000 душ і належать досї так само до неозначеної ґрупи Прішара. Чашкова вказівка останнїх належить уже до ґрупи посередноголових; при тім склепїнє їх чашки плоске, як у чисто-монгольських ґрупах. Ідучи дальше в розслїдах відповідно до нашого систему, утворимо підстави для правдивої клясифікациї, опертої на найпевнїйших цїхах — анатомічних. Цїла скрайня Сибір та північний Китай заселені численними, хоч подушно незначними ґрупами номадів, досї дуже мало знаними. Деякі з них, як справедливо говорить Прунер-бей, є переходовими народами до жителїв північної Америки. Ґіляки — жителї з над Амура, становлять рід посереднього огнива між Тунґузами й Ескімосами.

Остання ґрупа, що числить 27 до 28.000 душ, становить окрему етнїчну одиницю, відповідно досить однородну, яка з Азиї розширила ся здовж берегів Ледового Океана аж до північно-східних кінцїв Нового Сьвіта, досягла Ґренляндиї, а найдальше висунені її постеруики доходять аж до водопаду Нїяґари. У своїм викладї вказав я тільки побіжно засадничі цїхи тих жителїв підбігунових стреф, бо видаєть ся менї більше відповідним приступити до подрібного опису поодиноких ґруп тодї, коли перейдемо до розслїду жителїв північної Америки.

Та все таки не забуваю нї на хвилю своєї провідної думки що до методу визначеня відповідного місця для Ескимосів. Ставляю їх на кінцї тої самої лїнії, на якої початку поставив я типових представителїв жовтої раси — Монголів.

Ескимоси є довгоголовцями монголїзму. Вони віддїлені у тім ряді від Алєвтів (від яких не відріжнював їх Вірхов) Тунґузами, Манджурами, а опісля Китайцями".

Не будемо наводити тут за автором подробиць про сю відногу жовтої раси; повторимо лише характеристику анатомічної будови

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чашки Китайця, яку сам проф. Гамі наводить із опису, поданого ще фон-Бером і яку уважає учений професор клясичною. От її характеристика:

„Представте собі, що маєте чашку Калмика, зроблену з еластичної маси, приміром із ґутаперчі. Стискаймо обома руками склепліне чашки з гори так, аби вийшли виразнійше: чоло, склепліне і потилична частина; опісля стискаймо околицю луків скрані так, аби зменшив ся трохи між ними простір, а рівночасно звернім трохи на перед лицеві кости і кість горішньої щоки: таким способом дістанемо докладний образ чашки і кістної будови лиця Китайця."

Ся характеристика представляє дійсно найлїпше відносини китайської відноги до засадничого типу раси, Монгола. Автор кінчить розслїд сеї відноги оглядом її історії, на скільки її записано в віродостойних хроніках. З даних, що догикають сього предмету, довідуємо ся, що перші жителї долини великих східних рік, т. є. властивого середного Китаю, прийшли з північного заходу; мусїли одначе звільна уступати перед хвилями нових пришельців, посуваючись на полудне і полудневий захід, де їх тепер подибуємо в гірських околицях.

В кінці подає проф. Гамі короткий опис антропольоґічних відносин у Кореї й Японії:

„Жителї Кореї незвичайно подібні до жителїв Тибету, хоч є багато індівідуів, у яких видно примішку расового елємснту, що переважає на Океанії. Що тикаєть ся Японців, то численні студиї, довершені на японських чашках, не полишають сумніву про їх споріднене з Китайцями і взагалї з жовтою расою; полудневі елементи причинили ся одначе без сумніву і то в значнім степени до витворення теперішного населеня японських островів. В історичних часах відомі морські походи Маляйців у північнім напрямі; численні слїди тих походів можна віднайти і в Японії".

Не будемо наводити подробиць, що інтересують головно спеціялїстів етноґрафів і антропольоґів, особливо останніх, для яких кожда відміна даного типу становить предмет цїкавих студий; для нас вистане загальний образ відносин серед величезної громади жовтих народів. Як расова ґрупа вона численно найбільша, бо виносить що найменьше коло 540 мілїонів душ, т. є. більше, як третина людности цїлої земної кулї. Вже саме се число подає значіне раси, бо вказує на велику її живучість.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Етноґрафічний образ, змальований в загальних нарисах проф. Гамі, представляє рівночасно образ житя й еволюції жовтої раси без сумніву протягом дуже довгого часу. Засадничою, головною появою в житю сеї раси є безнастанне відосередне її розширюване у всіх напрямах і мішанє з сусїдніми расами, наслїдком чого витворюють ся посередні породи.

Вправдї сей факт можна завважати всюди, бо він є конечним висліdом розроджуваня і розмножуваня кождої людської громади; але жадна иньша раса, жадна иньша громада людська не представляє того обяву так виразно і на так широку скалю, як жовта раса. Усадовленє чистого первісного типу в середній Азиї, як у серединї найбільшого континента, є причиною, що сей обяв виступає так виразисто і — як ми бачили — дає себе так докладно слїдити в усїх напрямах.

Крім справдженя факту розширюваня рас і постепенного їх мішаня, дослїди над жовтою расою уможливили нам пізнати етноґрафічну границю між Европою й Азиєю.

Вертаючи до европейських рас, головно-ж до ясного довгоголовця північної Европи, бачимо, що в західній і середній Европі він мішаєть ся постепенно з середноевропейським короткоголовцем, а на сходї з жовтим короткоголовцем середної Азиї. Ріжниця лежить тільки в тім, що перемішуванє ясного довгоголовця в західній і середній Европі відбувало ся без сумніву давнїйше, наслїдком чого расові ріжниці затерли ся, а принайменьше були замасковані пізнїйшою політичною єдністю і аж докладні розслїди антропольоґів відслонюють тайну праісторії, виказуючи відрубні расові елєменти.

На східній границї привикли ми знов бачити від початку історичних часів два відрубні первістки: европейський — білий, докладно говорячи — славянський і литовський, та азийський — жовтий. Хибно думано, що відносини тих двох первістків датують ся аж від часу останнього виливу монґольського елєменту в середнїх віках; тому то аж до останнїх часів думано, що держави, витворені над Волгою, були чисто татарські; аж антропольоґічні розслїди переконали, що чистий монґольський первісток істнує лише в середній Азиї, а людність давнїйшої Золотої Орди належить до жителїв давнїйшої формациї, праісторичної, до посереднїх народів, як їх справедливо назвав проф. Гамі.

Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Тим способом антропольоґічні розслїди враз із етноґрафічними, дозволяють нині докладно означити сферу раси ясного довгоголовця північної Европи — одного з найважнїйших расових елєментів не лише в Европі, але й на цїлій земній кули.

Ми бачили, що ся раса, як найчистїйший первісток, займає Ісляндию, Шкоцию і Скандинавський півостров. Вже трохи змішана, але все з виразною властивою характеристикою виступає вона на побережах Північного моря, на Данськім півострові і дальше на схід — на побережу Балтийського моря. Лїнїя, що відмежує сферу тої раси, переходить через середину осель короткоголовців; її можна накреслити в сїм напрямі: від Фінїстери через височину середної Франциї, Альпейську височину, гористу частину середної Европи, а в Азиї — через Малу Азию аж до Паміру, а звідти на північ через осади жовтого короткоголовця в напрямі осель Бурятів у забайкальськім краю. Поза тою лїнїєю можна знайти ще слїди ясного довгоголовця, але лише слїди.

Коли узгляднимо дальше, що на полудни від осель короткоголовців тягнуть ся в Европі оселї темного довгоголовця, або середземноморської раси, то отримаємо тим способом найзагальнїйші рами для історії найважнїйшої частини людськости.

Отже відносини ясного довгоголовця до короткоголовця середньої Европи з полудня і до короткоголовця середньої Азиї зі сходу — гідні уваги з кождого погляду. Розслїджені нами подробиці тих відносин вказують, що оба ті расові первістки мішають ся з собою від дуже давнїх часів, а те перемішуване є змістом їх історії. А хоч рами, представлені тим способом, дуже широкі під зглядом простору й часу, то одначе дають вони расове тло, на якім можна буде означувати поодинокі історичні моменти.

III. Загальний результат розслїдів над передісторичними расами в Европі.

Погляд на расові відносини, поданий у попереднім роздїлї, опираєть ся на результатах розслїдів над нинїшними расами; і хоч відносини самі через себе дуже вимовні, бо степенованє в розкладї фізичних прикмет вказує, що нинїшнїй стан річи є випливом повільного мішаня расових первістків — то одначе буде корисне близше пізнанє подробиць тої широкої і загальної появи.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Першим важним моментом сеї появи є час її тревання, т. є. означенє епохи, в якій ся поява розпочала ся; другим є означенє ролї, яку відгравав кождий із тих первістків.

Коли на сю появу глядимо з найзагальнїйшої точки, видають ся сї расові первістки пасивними, бо в остаточнім результатї повстає мішанина обох первістків. Отже треба се мати на увазї, що будь що будь се перемішуванє двох первістків виповняє — що так скажемо — цїлу ріжнородність історії.

Кожда окрема частина мішанини може сильно ріжнити ся від сусїдної частини, а ріжниця ся буде залежати від процентового складу обох первістків. Входячи глубше в істоту сеї появи побачимо, що історична роля кождого первістка иньша, залежна від психічного характеру даного расового первістка, від властивости „расової душі".

Що до першого момента, т. є. початку перемішуваня рас, то дослїди праісторії Европи відхилили вже трохи заслону, що до недавна ще закривала події праісторичного чоловіка; найвиразнїйшим добутком є меньше більше докладні вказівки що до часу істнованя чоловіка в Европі.

Та обставина, що початкові події чоловіка цофнено аж до третьорядової епохи, мусїла змінити засадничо погляд на початкову історію чоловіка взагалї. Сим отже питанєм випадає нам заняти ся передівсїм.

З точки погляду дотеперішньої історії, вона зачинаєть ся від часу, коли чоловік полишив слїди свого існованя в переказах, записаних пізнїйше до книг. Найважнїйшими жерелами історичних відомостий є приміром книги Старого і Нового Завіта, Геродот, дослїди над усякими письменними памятками старинного Єгипта, історичні документи, полишені народами, що вживали клинового письма і т. и.

Всї ті відомости відносять ся до епохи, в якій виступають на історичну арену народи, се-б то більше або меньше численні громади, що творили суспільности і мали деяку орґанїзацию. Історики, що працювали над старинною історією, займали ся майже аж до останнїх часів головно дослїдами над походженєм народів; кожда назва якогось нарсда, записана грецькими або римськими істориками, була предметом трудних дослїдів. Яко приклад такої праці, що дотикає польської історії, можна навести Лєлєвеля: „Narody na ziemiach Polski i Litwy zamieszkałe". Праць того рода,

Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

особливо в нїмецькій лїтературі, є дуже багато і то дуже подрібних.

В умах істориків усталило ся поняте народа як відрубного орґанїзму. Повірено в безконечне число народів і кождий із них мав свою історію.

Цїлком інакше представляєть ся історія, коли до історичних дослїдів прилучили ся ще й праісторичні, оперті на результатах, добутих етнольоґією й антропольоґією.

З точки погляду антропольоґії, історія Европи — то повільне мішанє трьох расових первістків, які можна ще нині відріжнити. Загальне тло історії Европи зарисовуєть ся виразно; ходить тільки про вияснене подробиць, що дотикають того обяву, додаймо — в ріжних епохах. Зі становища антропольоґії місцевости і ріжні історичні назви мають підрядне значінє. Для антропольоґа зовсїм байдужне, чи він дослїджує перемішуванє рас у краю, що зоветь ся нині Франциєю, чи над берегами Висли; йому залежить головно на тім, чи в тих двох місцевостях ті самі расові первістки, чи змішані в тій самій пропорциї, чи можна викрити примішки третього первістка і в який пропорциї.

Незвичайно важно знати, в якій епосї зайшло перемішуванє; інакше уформують ся історичні відносини, коли два расові первістки утворили мішанину в далеких часах, коли вони були в станї природи, інакше — коли один із тих первістків був уже на певнім степени культури. В останнїм випадку можуть заходити ще дві можливости: або первісток у станї висшої культури підбиває дикі народи, або — що буває частїйше — річ маєть ся навпаки: некультурний расовий первісток підбиває з'орґанїзовану вже суспільність, переходить у пануючу клясу і поволи розпливаєть ся між підбитими.

Те перемішуванє народів, часто расово споріднених, що почередно виступають на історичну видівню, становить істоту еволюциї народів Европи.

Не маємо наміру порушати квестію третьорядового чоловіка; за мало маємо даних для висновків про найдавнїйші раси. Догадуємо ся лише, що в західній Европі жила раса неандертальська, довгоголова, та що є якась анальоґія між неандертальською чашкою і чашками нинїшнїх Фризів. Можна догадуватись, що неандертальська раса розвивала ся без перерви, перетревала до на-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ших днїв і була засадничим первістком раси, яку нині називаємо ясним довгоголовцем.

Крім звісної неандертальської чашки, знайдено доси коло дванайцяти чашок, що без сумніву походять із четверторядового періоду і всї довгі; звідси висновок, що найдавнїйша раса людська в Европі була довгоголова. Належить додати, що висновок сей опертий на дослїдах, пороблених у західній Европі; пізнїйше побачимо, на скільки він правдивий для східної Европи. Розслїди, що дотикають дальшого періоду, неолїтичного, далеко численнїйші, а висновки можуть уходити за далеко певнїйші.

Студиї над чашками з того періоду стверджують, що первісно жив у Европі довгоголовець, але що від початку неолїтичного періоду з'явив ся тут і короткоголовець. Починаєть ся мішанє обох тих рас, при чім примішка короткоголового первістка збільшаєть ся постійно з бігом часу. Сей факт стверджено доволї в західній Европі.

Всесторонні розслїди дуже численних кладовищ із неолїтичного періоду довели до такого висновка: серед первісного довгоголового населеня з'являєть ся звільна короткоголовець, мішаєть ся з ним, а опісля бере перевагу. Ся поява треває довго і не є випливом якогось одного нападу; короткоголовець входить у царини довгоголовця, як вода входить у пісок. Зіткненє тих двох так відмінних елєментів мабуть не було приязне: мусїло воно бути наслїдком численних мандрівок зі сходу на захід. Про психічні рїжниці тих двох расових елєментів і про можність висновків що до історичної ролї кождого з них — поговоримо окремо; тепер головною нашою задачею було стверджене факту перемішуваня тих двох рас у періоді неолїту на західнім кінцї Европи, т. є. в нинїшнїй Франциї. Короткоголовець визначаєть ся передівсїм меньшою енергією, меньшою рухливістю, лекше переходить до осїлого стану і скорше множить ся: сї прикмети дають йому протягом довгого часу перевагу над довгоголовцем. Се поясняє нам, чому в середнїй Франциї подибуємо нині тип короткоголовця, хоч у початках неолїту жив там чистий довгоголовець.

Не можемо слїдити відносин сих двох головних первістків расових на цїлім просторі Европи, бо ми мусїли-б повторювати тут усї важнїйші факти з праісторії й археольогії; обмежимо ся проте наведенєм кількох характеристичних прикладів. Для пізнаня раco-

Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

вих відносин у середній Европі подамо загальні результати передісторичних дослїдів у нинїшній Чехії.

Вибираємо сей край тому, що лежить у серединї історичної арени европейської раси та в серединї її горішньої частини, на границї, що дїлить гористу полудневу часть і північну низину, яка йде аж до Балтика. Сей край вибираємо ще й тому, що його передісторичні події дослїджені дуже докладно, завдяки невсипним працям кількох чеських учених. Будучі досліди антропольоґічні й археольоґічні додадуть мабуть не багато до осягнених уже результатів і не вплинуть на зміну загального погляду на передісторичні події Чехії. Результати тих дослїдів подані в цїкавій праці проф. И. А. Піча.[1])

Так само на чеській теріторії, як і в західній Европі, предметом наших дослїдів не будуть найстарші слїди істнованя чоловіка (хоч і з того згляду Чехія цїкавий край, бо й тут знайдено останки чоловіка з дуже давньої епохи), але представимо стан річи з неолїтичного періоду.

Полуднева частина нинїшньої Чехії має в першій половинї неолїтичного періоду виключно тїлопальні гроби; є то слїди осель раси короткоголовців. В північній частинї знайдено кладовища, в яких подибані скелєти сьвідчать, що та частина була заселена довгоголовою расою з вказівками 68—72. В середнїм поясї, між Берцикою і Велтавою, знайдено гроби одної і другої раси.

Автор подає свої висновки у предметї історичного значіня наведених фактів археольоґічних.[2])

„Оба роди хованя вмерлих під зглядом ґеоґрафічного положеня віддїлені від себе. В Чехії нема зовсїм мішаних кладовищ, як у Вацу або в Гальштадї, на яких тїлопальні і нетїлопальні гроби лежали-б побіч себе на однім кладовищи. Та все таки оба роди хованя вмерлих мусимо вважати як приналежні до одної епохи; оба роди кладовищ, із огляду на число поодиноких могил, належить приписати численному населеню і осїлому довго в тій самій місцевости. Тому що кождий з тих народів уживає властивого собі способу хованя своїх умерлих у тій самій епосї, то на нашу думку ся ріжниця між найстаршими кладовищами в Чехії веде до висновку, що в тій епосї жили в нинїшній Чехії побіч себе два народи, які

[1]) Archeologický výzkum ve středních Čechach, Прага, 1893.
[2]) Тамже, ст. XXXV.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

на лїнії зіткнення мішали ся з собою, або один розширював ся і занимав посїлости другого".

Коли візьмемо на увагу, що тїлопальні гроби належать безсумнївно до короткоголовців середньої Европи, то образ передісторичних подій в нинїшнїй Чехії, представлений проф. Пічом, буде зовсїм анальоґічний до образу подій в нинїшнїй Франції. І тут і там бачимо мішанє двох расових первістків — короткоголовця й довгоголовця.

Дальший хід появи мішаня тих двох первістків аж до найновійших часів можна зрозуміти докладно, порівнуючи вказівки всїх чашок із передісторичної епохи, знайдених досї в нинїшнїй Чехії, із вказівками новожитних чашок. Відповідну табличку беремо з праці Й. Матєйка.

	Вказівки:			
	69,9	70—74,9	75—79,9	80
Найдавнїйші чашки передістор.	4%	23%	47%	32%
XVI віка	0%	5%	25%	70%
Новожитні	0%	0%	15%	85%

Ся табличка не меньше вимовна, як повисше наведені дані з передісторичних часів Франції; вона виказує, що в передісторичній добі була нинїшня Чехія заселена довгоголовою людністю, що з ходом часу прибувають постепенно короткоголовці, які остаточно випирають своїх попередників так, що в новожитних часах стають виключними панами тої землї.

Археольоґічні й антропольоґічні досліди з початку бронзового періоду в нинїшнїй Чехії дозвсляють навіть виразно означити напрям того походу короткоголової раси: описаний попередно розклад тїлопальних і нетїлопальних кладовищ вказує, що короткоголовець ішов від полудня на північ.

Для доповненя передісторичного образу Европи подаємо важнїйші факти з праісторії східної Европи.

В початках четверторядового періоду більша частина нинїшньої Росиї була морем, що сягало від півночи аж до середнього бігу Днїпра, меньше більше до нинїшньої Київської і Полтавської ґубернії, наслїдком чого східна Европа була заселена значно пізнїйше від західної. З дотепершніх дослїдів можна догадувати ся, що лише полуднева частина Росиї була заселена в палеолїтичнім періоді.

Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

В неолїтичній епосї була заселена середня Росия довгоголовою людністю. Вона ховала своїх небіщиків у курганах, які розслїджено в великім числї в цїлій Росиї. Границї тої курганової раси такі: від півночи ґубернїя Московська, Новгородська, Олонецька; від полудня ґубернїя Полтавська і Київська. Через Волинь і Галичину лучить ся східна короткоголова раса з довгоголовцем середньої Европи.

Так само як у західній і середній Европі мішаєть ся кургановий довгоголовець вільно з короткоголовцем, а в історичних часах починає останній переважати. Порівняні розслїди чашок із ріжних епох стверджують докладно сей факт.

І так розслїди в Київській ґубернії дали такий результат: В епосї каміня і курганів процент чашок довгоголовців доходить до 75, у славянській епосї спадає вже процент довгих чашок в тодїшніх кладовищах до 50. В новожитних часах число довгих чашок становить ледви 3—4 процент; кільканайцять відсотків становлять посередні чашки, а короткі доходять до 75—80%. Меньше більше ствердженo таку саму пропорцию в ґубернїях Полтавській, Черниґівській, Смоленській, Тверській, Ярославській і Московській.

Взагалї можна сказати, що в вичислених ґубернїях первісне курганове населенє складало ся переважно з довгоголовців: число довгих чашок доходить до 60 – 80%. Належить при тім мати на увазї, що епоха курганів тревала довго і відсотки довгих чашок залежать головно від того, чи кургани давнїйші чи новійші. В ґубернії Курській приміром усї доси розслїджені кургани містили виключно тільки довгі чашки.

На східній отже площі Европи повтаряєть ся той сам обяв, який ми бачили на заході, се-б то в нинїшнїй Франциї і в середній Европі, в нинїшнїй Чехії. Всюди бачимо, що первісне, найдавнїйше населенє Европи довгоголове і що з бігом часу прибуває короткоголове населенє з полудня.

В полудневій Европі ствердженo сей факт так само численними дослїдами. В нинїшнїй Греции й Італії чим старші кладовища, тим більше число чашок належить до довгоголового типу. Ріжниця в порівнаню з північною половиною Европи лежить у тім, що в тій части короткоголовець посуваєть ся з середньої, гористої частини Европи на північ, а в Греции й Італії сей рух відбуваєть ся з середньої Европи на полудне.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

У Греції всї чашки з Мікенського періоду належать до довгоголового типу; в пізнїйших часах, почавши від XII віка перед Христом, коли до Греції прийшли з півночи дорийські племена, появляють ся посередні чашки, а опісля й короткі.

Сей факт повтаряєть ся і на Апенїнськім півострові. Всї чашки з неолїтичного періоду, знайдені в Сицилії і в полудневій частині півострова, належить до довгоголового типу; зрештою навіть нинїшнє населенє складаєть ся переважно з довгоголовців. Але й висше на північ, а власне старинні римські чашки, ба навіть чашки з етруських гробовищ, належать також до довгоголового типу.

Одним із найлїпших прикладів, що предстявляють немов поглядово відносини довгоголовця до короткоголовця на полудни Европи, є остров Сардинїя. Первісне населенє того острова належало до довгоголовців, нинїшні його представителї займають саму середину острова, гористу, найменьше приступну, і нині можна уважати їх іще за представителїв того типу, бо їх чашкова вказівка сягає ледви до 73. Від середини острова до країв вказівка збільшаєть ся по причині постепенного прибування короткоголового первістка в пізнїйших часах.

Можна би навести багато иньших прикладів, що потверджували-б обяв мішаня двох головних первістків расових нинїшнього населеня Европи, але й сї вистають цїлковито. Стверджують вони ті висновки, до яких довели нас дослїди на живих особах що до теперішнїх відносин расових первістків посеред нинїшнього населеня Европи.

Приклади з передісторичних часів Франції вказують виразно, як наступило мішанє тих обох первістків на західних кінцях Европи. Брока, що перший почав слїдити передісторичні часи з точки більше загального погляду, міг уже докладно схарактеризувати сю появу висловом, що короткоголова раса проникла первісну расу довгоголовця так, як вода проникає пісок.

Наведені повисше дослїди в Чехії і на великій площі східної Европи вказують, що ся поява обіймає цїлу Европу.

На півострові Грецькім і Італїйськім дані з праісторії стверджують також появу мішаня рас із тою лише ріжницею, що на полудни довгоголовий первісток належить до середземноморської раси, а на півночи Европи — до раси ясного довгоголовця.

Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Тим способом розслїди передісторичної антропольоґії стверджують цїлковито остаточний висновок про відносини короткоголовця до довгоголовця, зроблений на підставі дослїдів нинїшнїх народів в Европі. Стверджують вони, що до первісної довгоголової раси в Европі прибула зі сходу короткоголова раса, яка як клин розділила довгоголовців на дві половині: полудневу, звану нині середземноморською расою і північну, звану загально ясним довгоголовцем. Істнує здогад, що короткоголовець середньої Европи стоїть правдоподібно в певній звязи споріднення з короткоголовцем середньої Азиї.

Здогад сей дотикає дуже давних часів, в яких Европа була злучена з Азиєю за посередництвом Малої Азиї, коли північно-східна частина Европи була залита морем. А оперто сей здогад на тім, що з середини Азиї, де переховуєть ся до нині чистий первісний тип азийський, розходять ся промінисто напрями, в яких сей тип розливав ся на всї боки, перемішуючись зі сусїдніми расами, затрачуючи свої прикмети в міру віддалюваня від свого осередка і в міру помішаня з сусїдніми расами.

Ту звязь середно-азийського типу з сусїдніми расами в західнім напрямі через Малу Азию можна слїдити по цитованій праці проф. Гамі: в Африці — аж до Альжіру, в Европі — аж до півострова Балканського. Здогад про звязь середно-европейської раси з середно-азийським типом є лише гіпотезою, що дотикає дуже давнїх епох.

Людський ум з природи своєї стремить до розвязки найбільше віддалених загадок; тому то нинїшня антропольоґія передісторична робить здогади, що дотикають іще старших епох, а власне що до відносин у загалї короткоголового і довгоголового типу на нашій півкулї. Опираючись на розміщеню трьох головних прикмет расових чоловіка, на формі чашки, очних долинках і формі перерізу волося, сформуловано відповідь на те питанє так: „Европейська раса займає посереднє місце між африканським і середно-азийським типом. Цїхи африканського типу: довга голова, продовжені орбіти і плоска форма перерізу волося; цїхи середно-азийського типу: кругла чашка, круглі орбіти, кругла форма перерізу волося; Европеєць під кождим зглядом займає посереднє становище: чашка, форма очних ям і перерізу волося — овальні. Численні кладовища неолїтичні в Европі дали окази, що мусять

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

уважати ся за переходові форми, посередні між европейськими типами з одного, і африканським з другого боку".[1])

Повисша гіпотеза насуваєть ся з конечности, але повтаряємо, що вона дотикає так далекої епохи, що при нинїшнїм станї знання не можна на неї вимагати доказів. Опираєть ся вона на порівнаню трьох, але за те першорядних расових прикмет чоловіка.

(Конець буде).

З польського переклав В. Т.

[1]) Bibliothèque evolutioniste, poublié sous la direction de H. de Varigny, T. V, ст. 64.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:44 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

РАСИ ЕВРОПИ І ЇХ ІСТОРИЧНІ ВЗАЄМИНИ.

(Дра Владислава Олехновича).

IV. Загальний погляд на події передісторичних рас.

В сім розділі звернемо увагу на події кождої европейської раси з окрема.

Середземноморська раса в неолітичнім періоді відграває в Европі під зглядом культури ролю чинного первістка; початок суспільної орґанізації й цівілізації в Греції і Римі належить приписати середземноморській расі.

Що тикається ся Греції, то та річ не підлягає ніякому сумнівови. Старогрецька епоха, яку докладно характеризують Мікени в останній своїй добі, належить виключно до Середземного моря, до тої епохи, яку найліпше можна назвати єгипетсько асирийсько-фенікійською — в Азії.

Властива історія і цівілізация Греції розпочала ся в XII—XI віці перед Христом, се-б то від часу, коли з півночи прибувають дорийські племена, що представляють первісток середньоевропейського короткоголовця. Рим у початковій своїй епосї належить теж до середземноморської раси, як про те свідчать староримські чашки з передісторичних епох.

Епоха, яку репрезентують Мікени й Рим в часі виступу на видівню історії, показує вже зорґанізовану суспільність, про що свідчать хоч би самі памятки будівництва. Та епоха мусїла вже мати попередню свою історію; народи, що полишили памятки, віднайдені в Мікенах, не були вже в стані первісної культури; і та епоха, вказуючи виразну звязь із єгипетською культурою, належить виключно до середземноморської раси.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Початок впливу середно-европейського первістка починаєть ся лелви коло XII—XI віку перед Христом. Не кажемо зовсїм, що пізнїйша культура Греції й Риму належить виключно до раси короткоголовця середної Европи; навпаки, та культура належить до місцевої раси; зазначуємо лише участь у нїй короткоголового первістка Европи.

Перейдїм тепер до відносин короткоголової раси до довгоголової на півночи Европи. Щоби докладно зрозуміти ті відносини, належить передовсїм звернути увагу на духові і моральні прикмети кождої раси, на її характер — на душу раси.

Короткоголовець є вже від початку неолїтичної епохи осїлим рільником, що тримає домашні звірята. Головною, засадничою прикметою його ума є привязане до землї і консерватизм, що з того випливає.

Розвиток суспільностий, зложених із короткоголовців, цїхує пасивність. Той розвиток відбуваєть ся на місцї і стремить природним способом до витворювання громади, як першого степеня суспільної орґанїзації. Коли якась місцевість, село, заселить ся достаточно і не може виживити всїх жителїв, тоді частина їх закладає нову оселю в сусїдстві, але все громадно. „Дух стада цїхує короткоголовця“ — як трафно висловив ся проф. Ляпуж.

Тому то головною прикметою суспільностий, в яких переважає і панує елемент короткоголової раси, є консерватизм і привязане до інституцій і релїґій, вирослих на тій землї. Право опираєть ся на традиції. І серед короткоголовців поступ конечний, але він повільний; новаторство не є прикметою короткоголовця задля браку визначнїйшої індівідуальности. Ум короткоголовця спокійний, наклінний до поезиї, а навіть до мрій; меньше здібний до дїла, меньше підприємчивий, особливо коли йде про дїло окремої одиниці, про індивідуальний чин.

Прикмети ясного довгоголовця північної Европи дають образ цїлковито відмінного характеру. Сильна воля, енерґія, ініціятива і визначний розвій індівідуальности становлять засадничі цїхи характеру північної раси. Ум довгоголовця передовсїм підприємчивий, практичний. В суспільности довгоголовців практичність і самостійність володіють навіть у царинї вірувань; довгоголовець вдоволяєть ся практичними засадами релїґії; його ум не любить абстрактних спекуляцій, стремить до твореня практичних підстав моральности і тому духовний стан не відграває важнїйшої ролї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в орґанїзації суспільностий, витворених довгоголовцем; у всїх проявах житя панує індівідуальність.

Кождий з читачів зрозуміє, що ся загальна характеристика є нарисом, утвореним на підставі обсервації теперішніх часів, а принайменьше історичних. Бажаючи говорити про відносини тих двох первістків расових у передісторичних часах, мусимо творити гіпотетичні часи, беручи до помочи скупі факти.

Проф. Піч подав загальний нарис расових відносин на підставі детальних археольоґічних і антропольоґічних дослїдів, довершених на відповідно невеликім просторі нинїшньої Чехії. Він виказав, що в північній Чехії жив довгоголовий народ, в полудневій короткоголовий, а в середнім поясї оба ті первістки мішали ся. Відносини обох тих первістків расових певно не були в тих давних часах мирні, навпаки, можна напевно сказати, що вони були безнастанною борбою. З характеру обох тих первістків належить догадувати ся, що в тій борбі довгоголовець був зачіпною, аґресивною стороною, короткоголовець відпорною.

В найдавнїйших часах, коли довгоголовець був головно ловцем, коли людність була нечисленна і розкинена на значних просторах, він орґанїзував походи в землї короткоголовця для добутя поживи, скоро вислїдки ловів не заспокоювали голоду.

В пізнїйшій епосї, коли з ходом часу почала людність орґанїзувати ся, коли повставали засновки суспільностий, борба тих двох первістків расових прибирає що раз більше характер новочасних борб, що мають на метї підбій, пановане і користуване працею підбитої людности. В тих борбах короткоголовець, із природи меньше войовничий, меньше витревалий в борбі, був усе в остаточнім результатї поконуваний і підбиваний під пановане довгоголовця; повставали мішані суспільности, в яких короткоголовий елємент був у більшости, але полишав ся підданим, рільником, коли довгоголовець витворював аристократичну верству, пануючу, був полїтичним провідником, адмінїстратором і начальником оружної сили.

Перемішуване тих двох первістків відбувало ся не тільки на території, заселеній короткоголовцем; як полонений заселював він звільна простори довгоголовця. Є численні приклади кладовищ і гробів, що належать до раси довгоголовців, у яких побіч довгоголових мужеських чашок подибували ся жіночі чашки чистого короткоголового типу. То чашки бранок, невільниць.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Взагалї можна сказати, що підбій, забиранє в полон, порыванє жінок — були в тих часах, як зрештою і в значно пізнїйших, найважнїйшими чинниками перемішуваня сусїдніх народів і рас.

Погляньмо, яка була судьба обох тих рас у дальшім розвою утворюваних мішаних суспільностий?

Полїтичний і державний характер надавав витворюваним суспільностям довгоголовець, але внутрішнїй розвиток тих орґанїзмів залежав головно від короткоголового первістка. Головні причини такого стану річий отсї: довгоголовець задля сильно розвиненої індівідуальности, войовничости, як рухливий первісток розсїював ся на щораз більші простори; короткоголовець, привязаний до землї, звязаний спільними вірованями і звязаними з ними інституциями, полишав ся на місцї; розмножував ся без порівнаня швидше і добував сим способом остаточно перевагу.

Теперішнї збиті громади короткоголовців у цїлій середній Европі повстали власне тим способом, завдяки постійному приростови. В тих місцевостях перед кількома тисячами лїт подибували ся численні кладовища довгоголовців. Але довгоголовець, випираний безнастанною хвилею короткоголовця в його поступовім руху, цофав ся на північ і на схід, займаючи відвічні лїси північної і східної Европи.

Деякі викопалини в полудневій Сибірї вказують, що довгоголовець перейшов Ураль і вдер ся аж до границь середноазийського короткоголовця, займаючи цїлу східню площу Европи, скоро тільки та країна стала можливою до заселеня. Зіткненє того східного відлому довгоголовця з короткоголовцем середньої Азиї було пізнїйшою появою від зіткненя довгоголовця в середній і західній Европі з середноевропейським короткоголовцем; але характер того зіткненя і мішаня обох рас був цїлковито такий самий і остаточний вислїд також ідентичний, витвореня мішаної, переходової раси, в якій нинї можна виказати постепенні переходи прикмет від одного первістка до другого.

Не треба нї на хвилю забувати, що се шематичний образ еволюциї двох расових первістків, із пропущенєм усяких подробиць як що до часу, так і місцевостий; належить одначе рівночасно тямити, що власне ті подробиці заповняють цїлу ріжнородність історії Европи від найдавнїйших епох до нинїшних часів.

Generated on 2015-08-02 16:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

В шематї сїм і загальнім, поданім вище, можна що до часу відріжнити поодинокі епохи.

З кінцем неолїтичної епохи мали вже оба расові первістки певну орґанізацию; численні кладовища вказують уже досить значне заселенє в добі, що попереджує період металю; особливо тїлопальні кладовища короткоголовців доказують безсумнївно, що істнували спільні вірування, отже й певна суспільна орґанїзация. Скелєти довгоголовців у північній Чехії з тої самої епохи, знаходжені у значнім числї, становлять уже кладовища, які вказують, що населенє збирало ся вже в більші громади і було осїле; проф. Ніч припускає одначе на підставі археольоґічних розслїдів, що то були часові мешканя, може лише зимові. Та епоха, по всякій правдоподібности, як показуєть ся з численних археольоґічних даних, кінчить ся меньше більше коло 1500 р. перед Христом.

В дальшім періодї культура середньої Европи розвивала ся дальше. Той розвиток, як вказують досліди останнїх часів, був самостійний, зовсїм незалежний від полудневої, римської культури. Гальштадський період, що істнував меньше більше на 1000—1100 лїт перед нашою ерою, представляє чисто европейську культуру, належну виключно до европейських рас. Звісне гальштадське кладовище містить і тїлопальні і ховальні гроби. Се вказує, що гальштадська культура спільна, що обі раси брали в нїй участь.

В пізнїйшій епосї вплив полудневої культури несумнївний, особливо коли пановане Римлян дійшло до середної Европи; але на півночи Европи ширила ся середно-европейська культура, звана гальштадською, і була залежна виключно тільки від сих двох расових первістків. За найбільше характеристичну прикмету тої північно-европейскої культури належить уважати епоху городищ.

Городища, се місцевости постійно заселені, оборонні, що становили осередки, столицї постійних суспільних орґанїзацій. Вони займають значний простір у середній Европі, на граници з північною, плоскою частиною Европи, отже в тій стрефі, в якій за попереднього періоду ми бачили віткненє обох рас. У тім періодї ширила ся швидко середно-европейська культура на північ і на схід; поступ її можна досить докладно означити, бо вона полишала по собі значні слїди в формі тїлопальних кладовищ.

Період городищ можна б добре схарактеризувати, звучи його періодом роздробленого февдалїзму. Є то період, у якім мішана раса почала витворювати полїтично відрубні орґанїзми суспільні.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В тім періоді довгоголова людність цофала ся дальше на північ і схід, а оселї її зближали ся до Балтийського моря. Та людність помножувала ся також; вона мала можність творити значнїйші войовничі орди, які робили воєнні походи на полудне, до стрефи городищ.

Відносини обох расових первістків полишили ся властиво ті самі; лише границя їх зіткнѣня посунула ся на північ, а значнїйше заселенє дозволювало формувати численнїйші загони. В середнім знов поясї Европи, на північ від Дунаю, повставали мішані суспільности — ті власне, що витворили гальштадську культуру, незалежну в своїм початковім розвитку від полудневої культури.

В дальшім періоді, коли розвій римської сили дійшов до вершка, та середно-европейська культура підлягла полудневим впливам із часом, як до тих країн дійшли римські леґіони.

Довгоголова раса розвивала ся рівночасно дальше й орґанїзувала суспільности на побережах Балтийського моря, які могли творити численні, добре зорґанїзовані войовничі віддїли. Оселї тих войовничих племен довгоголової раси тягли ся від нинїшної Бельґії через Голяндию, Данський півостров і дальше на схід.

В тій добі, як у середній Европі розвивали ся суспільности мішаної раси, у східній Европі почала довгоголова раса мішати ся з середно-азийською расою, даючи початок фінській расї, яка витворившись на кінцях східної Европи, відограла таку саму ролю історичну, як у вагалї раса ясного довгоголовця на півночи середної Европи. Вона творила щораз численнїйші віддїли войовничих орд, коли з полудня, з Балканського півострова, ширив ся на північ натиск короткоголовців рівночасно з полудневою культурою. Ріжниця між західною і середною Европою з одного, а північною і східною з другого боку — лежала головно в тім, що культура і постепенна орґанїзация, як виплив щораз більшого приросту осїлого короткоголового населеня, йшли від заходу й полудня на схід і північ. Коли проте в середній Европі розвинула ся епоха гальштадської культури — на сходї Европи залюдненє було ще незначне, а тамошнї народи були в станї первісної культури: вони творили суспільности, які ще не виступали на історичній аренї.

Дальший період в історії північної Европи становить доба так званої — невластиво — „мандрівки народів“; кажемо невластиво, бо як ми бачили, населенє Европи витворювало ся на місці в попередніх часах і розвивало постепенно та без перерви свою

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

культуру власну. Аж тоді, коли Рим розширив свою власть майже на цілий тодішній культурний сьвіт і коли римська культура розширила ся на північ аж до середної Европи, поділила ся Европа на дві половині: полудневу — римську і північну — варварську.

Та друга половина тягла ся від нинішньої Бельґії через Голяндію, Данію, берегами Балтийського моря на схід через нинішню середну і північну Росию. Цілий той простір займала довгоголова раса, яка в тій добі була на стільки зорґанізована, що творила численні войовничі відділи.

Перший великий похід тих племен на полудне записала історія як похід Ґалів на Рим, останній — як наїзд Гунів. Перший з тих походів творив ся мабуть на західних кінцях осель тої раси — в нинішній Бельґії, останній на східних кінцях, в нинішніх оселях Фінів над берегами Волги і Ками.

Між тими, що так скажемо, скрайніми походами північної раси заповняють той період мандрівки народів, знаних в історії під назвою ґерманських, мандрівки, яких точкою виходу була Данія, а мабуть і краї положені на схід, на побережу Балтийського моря, між вказаними висше західними і східними границями осель північної раси. Повтаряємо ще раз, що історія несправедливо назвала ту добу періодом „мандрівки народів“, бо се були мандрівки меньше або більше численних загонів на землях, заселених уже, коли тимчасом постійний, незмінний поступовий рух щораз густійшого населеня Европи відбував ся у просто противним напрямі, з полудня на північ.

Крім тих більших мандрівок, які записала історія, були без сумніву й меньші, що відбували ся на меньшім просторі і йшли в ріжних напрямах. Були вони, що так скажемо, другорядними мандрівками, були випливом і наслідком більших.

Войовничі північні орди опановували рільничі народи середної Европи і витворювали войовничі держави, що вели з собою борби протягом якогось часу. Нові наїздники підбивали по черзі ті сьвіжо витворені державки і надавали їм відмінний політичний характер, творячи з них нові держави і т. д. аж до нових часів, у яких почали в Европі творити ся ті держави й народи, що істнують нині.

Як останній обяв руху північної раси вважаємо історію Норманів; Швеция і Норвеґія були останнім, найдальше на північ висуненим постерунком ясного довгоголовця. На Скандинавськім півострові заховав ся найчистійший тип тої раси і тому аж до най-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 16:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

новійших часів заховав властивий характер тої раси в знаних із історії походах Норманів, що згадаємо лише походи до Анґлії, Франції, Сицилії, полудневої Італії, та на схід Европи, що дали початок державній орґанізації Руси.

Так представляєть ся в найзагальнійшім нарисї історія двох головних рас північної і середної Европи. Від часу їх зіткненя в епосї неолїту, аж до найновійших часів, тягнеть ся без перерви борба обох первістків, а вислїдом її є витворюване мішаної раси і постепенна орґанізация новочасних держав, почавши від періоду городищ. Народи тих держав, наслїдком спільної і довгої орґанізації, дуже зближені до себе в антропольоґічній будові, що трафно означив проф. Кольман, кажучи, що „народи европейської раси представляють ся як одновартні монети, але ріжного стемпля".

Народи всїх держав, які займають середну і північну частину Европи, представляють мішану расу. В північній її половині переважає й нині первісток ясного довгоголовця, в полудневій — короткоголовця.

По тій причині не можна хиба вважати припадковою річию, що всї столиці тих держав лежать на граници зіткненя обох расових первістків: Париж, Берлїн, Варшава, Вільно, Москва. Се власне лїнїя, про яку ми говорили нераз, лїнїя розграниченя сфери двох головних рас Европи.

Сей ґеоґрафічно-антропольоґічний факт не припадковий. Льондон лежить також на границї зіткненя первісної полудневої і пізнїйшої північної раси. Відень повстав на місцї, де зродила ся перша самостійна культура середно-европейська.

V. До якої раси належить флєксийна мова?

Розслїди фізичних прикмет европейських народів на живих особах довели нас до висновка, що нинїшнє населенє Европи витворило ся з трьох головних первістків расових.

Антропольоґічні розслїди в царинї праісторії, оперті на порівнуваню скелєтів передісторичних рас, дозволили на означенє взаїмних відносин тих трьох первістків расових. Із тих розслїдів виходить, що первісне довгоголове населенє Европи було роздїлене на дві половинї короткоголовою расою, що заняла середну, гористу частину Европи.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Полудневий відлам довгоголовців належить до середземноморської раси. Північний відлам становить расу ясного блъондина північної Европи.

Лінґвістичні досліди виказали, що европейські народи, витворені з тих трьох первістків расових, із виїмкою фінських народів, говорять арийськими мовами. Дальше виказали вони, що всї арийські мови є діялектами одного старшого язикового пня, затраченого і незвісного, якому надано назву праарийського. З конечности повстало проте питанє: в якій місцевости істнувала колиска того язика і котра раса витворила сю першу флєксийну мову?

Найновійші фільольоґічні студиї довели багатьох учених до висновка, що колиска арийських язиків істнувала найправдоподібнійше в Европі. Антропольоґічні розсліди, що дають наведений вище образ розміщеня расових первістків, дозволяють висловити деякі висновки, що кидають дуже пожадане осьвітленє на непорішену доси арийську квестию.

Для зрозуміня того осьвітленя язикової квестиї антропольоґічними дослїдами вистане представити на однім шематичнім рисунку Европи ґеоґрафічне розміщенє арийських мов і расових первістків. Рисунок той можна зрештою зредукувати до двох лїній, накреслених на мапі Европи, що бігли-б із полудня на північ і лучили-б осередки арийських мов.

Осередки арийських мов можна означити такими точками. Осередком грецької мови най будуть Атени, осередком ґрупи славянських мов — середина Карпат, що немов лучать славянські західні ґрупи зі східними, як також полудневі з північними; осередок для литовської мови буде в середині Литви.

Ті три осередки лучимо одною простою лїнїєю, на якої кінцях будуть лежати осередки грецький і литовський, а між ними — осередок славянських мов.

Осередки трьох останніх арийських мов Европи умістимо в отсих точках: Рим для латинської мови, середина Франциї для кельтської мови, а підстава Данії для ґерманських мов. Лїнія та вігнена під кутом, на якім лежить осередок кельтської мови, а на кінцях лїнії — ґерманська на північнім і латинська на полудневім.

Коли тепер на тій самій мапі означимо знані нам уже докладно сфери трьох первістків расових Европи, то отримаємо такий уклад арийських мов під расовим зглядом:

Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Мова ґерманська і литовська лежать у сфері раси ясного довгоголовця; осередки кельтської і славянської мови лежать у сфері короткоголовця середної Европи, а осередки грецької і латинської мови лежать у сфері середземноморської раси. Коли-б оселї ясного довгоголовця північної Европи були колискою арийської раси, то передівсїм ті дві мови мали би прикмети старинности, а крім того були би до себе найбільше зближені. Тимчасом лїнґвістика виказує, що литовська мова найбільше зближаєть ся до славянських, а всї разом стоять у близькій звязи з іранською ґрупою. Надто коли-б на півночи Европи була колиска арийських мов, фінські народи, що сусїдують безпосередно з ясним довгоголовцем, мусїли-б без сумнїву улягти впливови тої первісної мови арийської; тимчасом лїнґвістичні дослїди показують, що мова західних Фінів стоїть тільки в деякій звязи з ґерманською мовою.

Коли звернемо увагу на сферу темного довгоголовця в Европі, де містять ся осередки двох арийських мов — латинської і грецької, то побачимо відразу неможливість здогаду, аби та раса була колискою праарийської мови, бо середземноморська раса полудневої Европи є тільки частиною великої родини, до якої належать Хаміти і Семіти. Зрештою історичні і лїнґвістичні вказівки доводять достаточно, що властива грецька культура розпочала ся від часу приходу дорийських племен із півночи.

Старогрецька культура, яку пізнали ми з викопалин у Мікенах, лучить ся з азийською культурою, а навіть переважно з єгипетською і належала вповнї до раси темного довгоголовця; ясна проте річ, що арийська культура не могла мати там свойого жерела. Належить отже догадувати ся, що лише короткоголовець середної Европи міг бути тою расою, що дала початок культурі і мовам арийським, або був тим елєментом, що приніс і культуру і мову до Европи з иньших місць.

Такий спосіб трактованя язикового питаня з антропольоґічної точки дозволяє виелїмінувати ясного довгоголовця північної Европи і виказує неможливість шуканя колиски арийських мов у сфері темного довгоголовця.

Думаємо, що такі дослїди в царинї арийських мов у Азиї кинули би ще більше сьвітла на се питанє, в теперішнім часї одначе бракує ще докладнїйших даних із антропольоґії що до теперішнього стану расових відносин, розширених всесторонно дослїдами на живих особах, як бракує також даних із царини пра-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

історії. Можна подати тільки загальний нарис тамошніх расових відносин меньше більше так:

Мала Азия від берегів Еґейського моря аж до околиць, положених на полудне Кавказу, заселена короткоголовою людністю. З посеред неї заслугують особливої уваги Вірмени. Їх оселі, оперті о гори Кавказу, були добре ослонені і тому уникнули змішаня з зайдами, що напливали періодично з середної Азиї. Наслїдком того Вірмени полишили ся як одна з давнїйших формаций короткоголовця, споріднених із середно-европейськими короткоголовцями, а особливо з тою галузею, що займає Балканський півостров. Вони говорять одною з арийських мов.

Вірмени становлять проте останню збиту і однородну ґрупу короткоголовців; дальше на схід короткоголовець не творить уже значнїйших етнїчних ґруп, хоч тип сей виразний ще в північній Персиї, а можна помітити його й дальше на схід аж до плосковзгіря Паміру. На полудне від осель Вірмен починаєть ся сфера довгоголовця, в напрямі Арабії й Єгипту.

В загальнім отже нарисї расові відносини в Малій Азиї такі самі, як у середній і полудневій Европі, бракує тільки даних що до способу мішаня обох расових первістків. Під тим зглядом гідний зазначеня факт, ствердженый докладно на чашках старинних Єгиптян, а власне: чашки з давнїйших епох представляють чисто довгоголовий тип, але в пізнїйших епохах видно виразно примішку короткоголовців. Тому що долина Нїлю окружена з усїх боків довгоголовою расою і лише від півночи лучить ся з Малою Азиєю за помічю вузкого межиморя, то єдино тою дорогою могло відбуватися зіткненє і мішанє обох первістків расових. Відносини отже їх у Малій Азиї такі самі, як між короткоголовцем середної і довгоголовцем полудневої Европи. Анальоґія ся тим докладнїйша, що короткоголовець Малої Азиї і середної Европи становить властиво одну расу, а з другого боку довгоголовець полудневої Европи є лише відломком раси темного довгоголовця, до якої належать Хаміти і Семіти.

Коли проте будемо вважати расу короткоголовця Европи і Малої Азиї за цїлість, що заселює цїлий простір від Фінїстери аж до Паміру, то на наш погляд флєксийна мова могла з'явити ся на цїлім тім просторі; найправдоподобнїйше могла вона одначе повстати в середній частинї тої довгої стрефи, т. є. на просторі Малої Азиї і Балканського півострова, бо та частина була най-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

правдоподобнїйше первісною колискою короткоголовця. Бажаючи ближше означити місцевість і умови, серед яких могла повстати флєксийна мова, належить узглядпити ще деякі дані.

Ми бачили, що арийськими мовами говорять народи, які належать до кількох рас. Первісна гіпотеза про походженє Арийців від одного скотарського народу впала; тодї історики поставили здогад, що одна з тих рас мусить бути расою первісних Арийців, які говорили праарийською мовою і розширили її на иньші раси. Одначе антропольоґічні дослїди переконують, що сей здогад не поставлений на властивім ґрунтї, бо флєксийна мова могла повстати не серед чистої, але як раз серед мішаної раси.

Знаємо вже, що дотеперішні дослїди на европейськім ґрунтї дали докази, що від початку неолїту почала творити ся мішана раса, що на границї зіткненя двох расових первістків повставали перші орґанїзациї суспільні в північній Европі. Знаємо також, що ті перші орґанїзациї суспільні дали з часом початок нинїшнїм державам, яких столицї лежать власне на лїнії зіткненя обох расових первістків.

В Малій Азиї повтаряєть ся та сама поява. І тут і там столицї старинних держав лежать на лїнії зіткненя рас короткоголовця і темного довгоголовця: в Европі Рим і Атени, в Азиї — Вавилон і Єрусалим.

Лїнїя, що лучить столицї новітних держав, є граничною лївією між сферами короткоголовця на півночи і ясного довгоголовця; лїнїя, що лучить столицї старинних держав у полудневій Европі і Малій Азиї, є граничною лїнїєю між сферою короткоголовця від полудня і сферою середземноморської раси, хамїцької й семїцької. Обі ті лїнії злучені у Франциї творять верх клина, що представляє оселї короткоголовця і розділює первісну довгоголову расу на два відломи: північний і полудневий.

Течія культури в історичній епосї ширить ся по тих граничних лїнїях, т. є. від Вавилона, по лїнії зіткненя короткоголовця з темним довгоголовцем, від сходу на захід; з Азиї переходить до Европи, наперед до Грециї, потім до Риму. По думцї нинїшнїх поваг у царинї археольоґії, відкритє металїв, а головно міди і бронзу, мало місце в Передній Азиї, в околицї жерел Тиґра і Евфрата. Винахід металевого оружя був без сумнїву одним із важнїйших чинників у ширеню культури тої епохи.

Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Найправдоподібнійше разом із тою першою культурою, якої течія треває без перерви до нині, повстала перша флєксийна мова. Мова та ширила ся по оселях короткоголовця у двох напрямах: на схід — до Індиї, а на захід — у напрямі Балканського півострова. Що праарийська мова обіймала Балканський півострова, виходить уже із самих лінґвістичних студий почавши від праці Лінденшмідта; розклад арийських мов в Европі ствердже вповні висновки того вченого.

Поодинокі мови арийські творять немов розету з листя, якого підстави звернені в напрямі Балкану, а верхи — до обводу европейського континента. Грецька мова представляє перший листок у полудневім напрямі, латинська другий листок у напрямі Апенїнського півострова. Третій листок у напрямі нинїшньої Франциї буде означати територію кельтської мови; четвертий — територію ґерманської мови, звернену вершком до підстави Данії; пятий листок буде звернений на північ до устя Висли і Німана, як територія литовської мови; останнїй листок — славянських мов — звернений на північ і на схід. Правда, така розета нарисована на мапі Европи буде лише шематична, але сей шемат відповідає сути річи. Знаємо, що латинська мова не принесена на Апенїнський півострова як латинська з Балканського півострова, але що витворила ся з римського диялєкту і поглинула всї сусїдні споріднені диялєкти. Так само було з грецькою мовою, що розвинула ся з атенського диялєкту. Лише для славянських мов повисший шемат відповідає ще нині стисло історичному їх розвиткови.

Кожда арийська мова европейська розвивала ся на досить широкій території, на якій панувала коли не одна праарийська мова, то в кождім разї диялєкти, дуже близько споріднені з собою. Повтаряємо, що уклад у формі розети з листків, відповідає дійсному станови річи. Підстави поодиноких листків містять ся на території короткоголовця, т. є. на Балканськім півострові, над середним бігом Дунаю, а вершки звертали ся на полудне, на територію середземноморця, і на північ, на територію ясного довгоголовця.

Аби сей шемат відповідав дійсности, належить тямити, що не всї листки виросли рівночасно та що не росли з однаковою силою. Зріст листків, або ширенє мови залежало від багатьох обставин, а головно від двох причин: від полїтичного розвою етнічної одиниці, від її ґеоґрафічного положеня і від розвоєвої сили сусїдньої мови.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мова кельтська, приміром, була одна з найстарших і ширила ся на захід Европи в напрямі осель короткоголовців, опісля звернула ся на північ Франциї і перейшла до Анґлії та Ірляндиї; займала проте в певній епосї дуже значний простір. В найблизшій епосї підлягла вона перевазї двох сусїдніх мов: з одного боку розвинула ся швидко латинська мова, з другого ґерманська; остаточно кельтський листок заник наслїдком утиску сусїдніх листків, що розростали ся сильно, а полишив ся тільки його верх у нинїшній Ірляндиї.

Те саме можна сказати про литовську мову. І вона була прибита своїми сусїдами: ґерманською мовою з одного боку, і славянськими з другого. Полишив ся також лише вершечок, що сховав ся в затишній околицї, опертій о Балтийське море, і тому переховала вона більше архаічних прикмет.

Грецька мова ширила ся швидко зі свойого первісного огнища на сусїдні острови, в західнім напрямі, в Сицилії, а у східнім на островах Еґейського моря та дальше, на берегах Анатолії.

Латинська мова ширила ся рівночасно з полїтичним розвитком римської держави, головно одначе в північнім напрямі, між народами низшої культури. З часом із латинської мови пішли новолатинські, головно ішпанська мова, що в новітних часах перейшла Атлянтик і стала пануючою в середній і полудневій Америцї.

Ґерманська мова ширила ся початково на північ, займаючи Голяндію, Данію, Скандинавію, Ісляндію і Анґлію, а звідти, як анґлїйська мова, переходить до північної Америки.

Славянські мови ширили ся також на північ; в найновійшій історичній добі росийська мова перейшла Ураль і заняла цїлу північну частину Азиї. Історія арийських мов в Европі, особливо тих, що розвивають ся без перерви до нинї, вказує, що мова ширить ся на всї людські раси. Головними чинниками ширеня якоїсь мови є культура разом із полїтичним розвитком, або кольонїзация і торговельні зносини. Як приклад першого способу ширеня може служити в старинних часах латинська мова, в нових — росийська; як приклад другого способу — у старинних часах фінїкійська мова, в нових анґлїйська.

Взагалї можна сказати, що мова ширить ся відосередково у напрямі писшої культури. Латинська мова ширила ся свобідно на північ, але не ширила ся на схід, бо тут здибала ся з грецькою мовою і культурою. Славянські мови ширили ся початково на пів-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ніч; в дальшій епосї не могли не тільки ширити ся на захід, але навпаки, підлягли нїмецькій мові й західній культурі; за те свобідно ширили ся на схід.

Право ширеня однакове для всїх мов і в усїх епохах. Флєксийна мова, з якої витворили ся теперішні арийські, ширила ся на підставі тих самих законів. Теперішнїй уклад арийських мов в Европі й Азиї вказує, що ся первісна мова займала теріторію Балкану і Малої Азиї. Ширила ся вона найправдоподобнїйше разом із культурою, що перейшла з Малої Азиї до Европи, а її течія треває до наших днїв.

VI. Уваги про расові відносини польського і литовського народу.

Ми бачили вже, що сї народи є мішаниною двох расових первістків: ясного довгоголовця з півночи і темного короткоголовця середної Европи. Мішанє тих двох первістків відбувало ся протягом довгого періоду — вперед на лїнії зіткненя, а опісля, коли витворила ся мішана раса і суспільности почали творити поодинокі полїтичні орґанїзми, доконувало ся воно на більшім просторі, але все перемішували ся народи, зближені расово.

Наслїдком того процесу було, що нинї подибуємо лише на противних кінцях типи, зближені до своїх первісних прототипів; так отже на версї західнїх Карпат, у Закопанім, позістав тип короткоголовця зі вказівкою 85, а на півночи у Жмудинів — вказівка 79. На лїнії, що лучить ті скрайні точки, подибуємо ряд посередних вказівок, розміщених систематично, як аритметичний ряд.

Прояву сього не можна інакше пояснити, як повільним мішанєм двох расових первістків протягом дуже віддаленого і довгого передісторичного періоду.

З часом населенє в Европі зростає постійно, але зростає швидше на полудне, як на північ від Карпат. Здогад сей опираємо на тім, що приріст людности стоїть у певних відносинах до культури взагалї, а до рільничої культури спеціяльно.

Нема сумнїву, що в Европі ширила ся культура від полудня на північ, а сей напрям ширеня полишив виразні слїди і на півночи від Карпат. Сей слїд видний для антропольоґа, бо разом із культурою і зі зростом населеня полудневий елємент почав у тім другім періоді ширити ся виразнїйше. Та епоха уявнила ся дуже наглядно на расових відносинах на північ від Карпат.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В тій епосї ширив ся короткоголовець на північ. Прямуючи від долини Дунаю не міг він перейти Карпат, але йшов із одного боку через краї, положені між Карпатами і Чорним морем, із другого знов — обходячи Карпати з заходу; ті дві течії стрінули ся з собою на землях, що лежать на північ від Карпат, і частину населення з попереднього періоду, що займала північні збочі Карпат, виперли на верхи гір. Те первісне населенє виріжнюєть ся тим, що в нім переважає бльондиновий елємент; нинїшні дослїди антропольогічні ствердили сей факт, подекуди суперечний з плянном загального розміщеня ясних і темних рас.

Як ми бачили доси, в цїлій Европі малїють усї прикмети ясного бльондина з півночи на полудне. На північних збочах Карпат подибуємо виразні відступи від сього правила; бо на найвисших верхах гір полишив ся немов остров населеня, між яким переважає виразно бльондиновий тип, коли тимчасом у підніжа гір подибуємо населенє, серед якого прикмети темного короткоголовця середньої Европи виступають дуже докладно. Сей факт переваги бльондинових цїх на верхах Карпат ствержений достаточним числом помірів, не підлягає проте пїякому сумнївови, а при подрібнїйшім розслїдї стає ще виразнїйший; так приміром завважано, що гірняки в Закопанім, положенім на найвисших верхах Карпат, найлїпше переховали ту перевагу бльондинових прикмет, хоч в останнїх часах, наслїдком улекшеної комунїкациї, прибуває людність із рівнин і вносить із собою свої цїхи. т. є. впливає на зменьшенє переваги бльондина. Дальше виходить із дослїдів над найдавнїйшими закопанськими родинами, що відсоток синїх очий доходить у них до 80. По тій причинї закопанські гірняки набрали переконаня, що „правдивий гірняк“ має все синї очи, що по „слїповатих“ очах, т. є. яснопивних, можна пізнати зайдів із рівнин.

Той остров бльондинового населеня займає верхи західних Карпат, як найбільше неприступні.

Дослїди, пороблені в усїх частях сьвіта, стверджують, що на найвисших верхах гір подибуєть ся те населенє, яке первісно занимало даний край, а наслїдком напливу північнїйших рас цофало ся на висші місцевости.

Ми згадували вже кілька разів, що рівночасно з течією ясного довгоголовця північної Европи, яка йшла на полудне, істнувала відворотна течія темного короткоголовця середньої Европи; остання течія була випливом побільшеня населеня і природного його розши-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

реня рівночасно зі зростом культури взагалі, а рільничої культури спеціяльно.

Північна Европа, отже й земля на північ від Карпат, належала переважно до сфери ясного довгоголовця; тому то й у найдавнійшім періоді переважають прикмети тої раси, а в дальшім періоді бере перевагу раса середної Европи.

Проста річ, що ті два періоди належить брати в загальнім значіню, бо властиво процес мішаня тих двох расових первістків відбував ся без перерви і відбуваєть ся ще нині. Говорячи тому про два періоди маємо на думці неозначений ближше поділ, який одначе загально можна так означити: В давнійшім періоді північна Европа, отже й краї на північ від Карпат, була покрита переважно лїсами, а населенє, як ловецьке, добувало собі поживу переважно, коли не виключно, в лїсах. У другім періоді населенє осїдає вже і черпає головну поживу з рільництва, задля якого населенє ґрупуєть ся в більших, що раз густїйших масах, творячи вже певні орґанїзациї суспільні.

Ріжниці, видні між шляхтою й селянами, з антропольоґічного погляду гідні уваги і становлять другий доказ напливу населеня з полудня в другім періоді. Вони ось які: Зріст шляхти значно висший, чашкова вказівка показує більший наклін до короткоголовости, а заразом виступає висший процент темних барв як волося, так і очий.

В давнійшій нашій працї, що дотикає антропольоґічних ріжниць шляхти і селян, висловили ми гадку, що ріжниця зросту залежить від ріжницї відживлюваня, бо ми не могли віднайти жерела, звідки могла би походити людність високого росту з переважно темними барвами. Задля браку подрібних помірів антропольоґічних східного відлому короткоголовця середної Европи, панувала тодї думка, ширена найлїпшими дослїдниками французькими, що короткоголовець середної Европи, або кельто-славянська раса, є середного росту. Прикмети властиві польській шляхтї видавали ся тим більше загадочними, що в цїлій середній і західній Европі висші верстви, аристократичні, відзначають ся також високим ростом, але належать до бльондинового типу, а то задля переваги в них прикмет раси ясного довгоголовця північної Европи.

Аж пізнійші подрібні дослїди виказали, що між ростом західного і східного відлому короткоголовця середної Европи заходять значні ріжниці. Західний відлом, кельтський (Homo alpinus)

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

є середнього зросту, що не переходить пересічно 1·65 m.; тимчасом середний зріст населення в Босні виносить 1·68 m., а в деяких околицях доходить навіть до 1·70 m.

Тому що при дальших розслїдах показало ся, що зріст польської шляхти виносить постійно коло 1·70 m., та що зріст належить до найпостійнїйших расових прикмет, рівночасно знов беручи на увагу, що шляхта більше короткоголова з перевагою темних барв очий і волося, доходимо до висновка, що одинокою місцевістю, з якої вона може походити, є середнє поріче Дунаю, або кажучи загально, вона належить до східного відлому короткоголовця середної Европи. Польська шляхта належить проте до другорядної формациї антропольоґічної, прибулої з полудня з другорядною течією людности на землї, положеній на північ від Карпат.

Дослїди дра Талька-Гринцевича над українською шляхтою дали такий самий результат; вони виказали, що зріст шляхти на Україні також високий і перевисшає на 3 cm. середнїй зріст українського народа, хоч його зріст у загалї висший від зросту селян у Королївстві Польськім. Заразом темний тип серед української шляхти два рази численнїйший як серед народа.

Присутність отже бльондинового типу на верхах Карпат доказує, що на землях, положених від них на північ, жило в давнїйшім періоді мішане населенє, серед якого переважав ясний тип. Перевага знов темного типу на Карпатськім підгірю і серед шляхти доказує, що в дальшім періоді взяла верх полуднева течія. З нею ширила ся в тім періоді культура на північ, а з нею мабуть і арийська мова.

В кінцї ще раз повтаряємо, що з погляду антропольоґії, у витворюваню населення північної Европи істнує від початку неолїту лиш один період і один прояв: перемішуванє двох расових первістків, ясного довгоголовця північної і темного короткоголовця полуднєвої Европи. Найвідповіднїйше не надавати тим двом елементам історичних назв. Назва короткоголовця французькими авторами кельто-славянською расою на стільки невідповідна, що виключає по троха зі сфери короткоголовця населенє середної і полуднєвої Нїмеччини, хоч воно без сумнїву належить до сфери короткоголовця.

Другий період, про який ми згадували, не повинен також розбирати ся з історичної точки. Той період починаєть ся з кінцем неолїту або початком доби металевого оружя. Відрізняємо його

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тому, що течія культури взагалі йде в Европі від полудня на північ. Течія ся залежить головно від природного побільшеня населеня і розширеня його на північ, а під антропольоґічним зглядом цїхує її перевага типу короткоголовця, що є випливом культури і приспішеного збільшеня людности; одначе до певного степеня залежить та перевага елємету темного короткоголовця також від того, що в мішаній расї сей елємент мабуть постійнїйший і лекше переходить на потомків.

Сей другий період у твореню населеня північної Европи не історичний ще на стільки, що не є остаточним моментом у повставаню новітних держав, які тепер істнують.

В понятю повставаня шляхти й аристократичної верстви лежить понятє історичних початків нинїшнїх держав. Вказуючи отже несумнївний факт, що польська шляхта походить із полудня, не твердимо зовсїм, що завязок польської держави звязаний з тим.

Пригадуємо, що рівночасно з істнованєм полудневої течії в антропольоґічнім значіню, не переставала істнувати й течія відворотна, залежна від рухливости і войовничости ясного довгоголовця.

Хоч на Украіні походженє шляхти вказує, що вона має початок із полудня, то початок Руси як історичної держави є наслїдком підбою Варягів, безперечно північного походженя. В Польщі, по всякій правдоподібности, завязок держави залежав також від підбою північного елємету, бо завязок той довершив ся на півночи, у Ґнєзнї. Одначе перенесенє столиці до Кракова є доказом, що початковий розвиток польської культури мав своє первісне огнище в краях, що лежать близше Дунаю.

З польського переклав *В. Т.*

Generated on 2015-08-02 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112107989995
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN